

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr 323/6452/21
Zarządu Województwa Podkarpackiego
w Rzeszowie z dnia 19 października 2021 r.

Podkarpacki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej 2021-2024

Spis treści

Wykaz skrótów	3
Wprowadzenie	4
1. Ekonomia społeczna i solidarna.....	5
1.1. Ekonomia społeczna i solidarna	5
1.2. Przedsiębiorstwa społeczne	6
1.3. Otoczenie ekonomii społecznej.....	8
Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej	8
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie	9
Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej	10
Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podkarpackiego – Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie	10
Instytucja Pośrednicząca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podkarpackiego – Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie.....	11
Jednostki samorządu terytorialnego	13
Instytucje pomocy i integracji społecznej	13
Instytucje rynku pracy	13
2. Podkarpacka ekonomia społeczna i solidarna – diagnoza sektora.....	14
2.1. Sytuacja społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego.....	14
2.2. Sektor ekonomii społecznej	15
Organizacje non-profit jako podmioty ekonomii społecznej	15
Podmioty reintegracyjne	16
Przedsiębiorstwa społeczne	20
2.3. Współpraca JST z PES	22
2.4. Otoczenie ekonomii społecznej.....	24
2.5. Analiza SWOT sektora ekonomii społecznej w województwie podkarpackim	25
2.6. Kluczowe sfery rozwojowe województwa	28
3. Cele Programu	30
3.1. Struktura celów	30
3.2. Cel główny oraz cele szczegółowe.....	30
3.3. Kierunki interwencji Programu.....	30
3.3. Kierunki interwencji	32
3.4. Cele PPRES a cele Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej.....	34
3.5. Cele PPRES a cele Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030	35
4. System zarządzania realizacją Programu.....	37
4.1. Wdrożenie Programu	37
4.2. Sposób finansowania działań	37
4.3. Monitoring i ewaluacja.....	38
4.4. Wskaźniki.....	39
Spis rysunków.....	40
Załączniki	40

Wykaz skrótów

AKSES	System Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej
BDL GUS	Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego
BUR	Baza Usług Rozwojowych
CIS	centrum integracji społecznej
CUS	centrum usług społecznych
DES	Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej w MRiPS
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
ES	ekonomia społeczna
UE	Unia Europejska
FP	Fundusz Pracy
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IOES	instytucja otoczenia ekonomii społecznej
IP RPO	Instytucja Pośrednicząca Regionalnym Programem Operacyjnym
IRP	instytucja rynku pracy
IZ RPO	Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym
JOPS	jednostka organizacyjna pomocy społecznej
JST	Jednostki samorządu terytorialnego
KFS	Krajowy Fundusz Szkoleniowy
KIS	klub integracji społecznej
KPO	Krajowy Program Odbudowy
KPRES	Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia solidarności społecznej (aktualizacja KPRES)
MRiPS	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
MŚP	sektor małych i średnich przedsiębiorstw
NGO	organizacja pozarządowa
OPS	ośrodek pomocy społecznej
OWES	ośrodek wsparcia ekonomii społecznej
OZPS	Ocena zasobów pomocy społecznej
PCPR	powiatowe centrum pomocy rodzinie
PES	podmiot ekonomii społecznej
PFRON	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PKRES	Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
PPRES	Podkarpacki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej
Proces DI	proces deinstytucjonalizacji
PS	przedsiębiorstwo społeczne
PUP	powiatowy urząd pracy
PZS	podmiot zatrudnienia socjalnego
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
RPO	Regionalny Program Operacyjny
SRW	Strategia rozwoju województwa - Podkarpackie 2030
WTZ	warsztat terapii zajęciowej
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie
Wytyczne CT 9	Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020
ZAZ	zakład aktywności zawodowej

Wprowadzenie

Podkarpacki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej 2021-2024 to dokument ujmujący problematykę sektora ekonomii społecznej jako istotny element rozwoju województwa oraz wyznaczający kierunki działań Regionu w tym zakresie. Ma na celu skoordynowanie regionalnej polityki wobec ekonomii społecznej finansowanej z funduszy strukturalnych, środków budżetu państwa, jednostek samorządów terytorialnych i innych jednostek działających w obszarze ekonomii społecznej. Pierwszym wojewódzkim dokumentem o charakterze rozwojowym w zakresie ekonomii społecznej był przyjęty w 2012 r. Regionalny Plan Działań na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podkarpackim na lata 2012-2020. Przyjęcie w 2016 r. Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej spowodowało konieczność przekształcenia regionalnych planów w regionalne programy rozwoju ekonomii społecznej - Sejmik Województwa Podkarpackiego przyjął Podkarpacki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2016-2020. Pierwsze prace mające na celu aktualizację PPRES 2016-2020 podjęto w 2019 roku, jednak pandemia Covid-19 zahamowała te prace, które wznowiono w 2021 r.

Prace nad dokumentem rozpoczęły się od określenia zakresu danych potrzebnych do przeprowadzenia pełnej diagnozy stanu sektora ekonomii społecznej w województwie oraz określenia źródeł ich pozyskania. Głównym założeniem było uzyskanie tych danych bezpośrednio od sektora, w związku z czym zaangażowano w tym celu funkcjonujące w województwie sieci kooperacji PES (sieć ZAZ, WTZ, CIS/KIS) oraz sieć OWES. Kolejnym etapem było sformułowanie celów Programu (głównego oraz szczegółowych), następnie określenie kierunków interwencji oraz działań w obrębie każdego z nich. Działania i kierunki interwencji są ściśle powiązane z celami Programu, jak również są odpowiedzią na wyzwania oraz problemy sektora określone w diagnozie stanu sektora w Regionie. Prace nad Programem przypadły na dynamiczny okres występowania pandemii Covid-19, pomimo tego zachowano partycypacyjny charakter prac, dzięki czemu w proces włączono szeroką grupę reprezentantów PES, OWES, IZ/IP oraz ROPS. Spotkania robocze realizowane były w formule online. Jednostką odpowiedzialną za proces przygotowania PPRES 2021-2024 był Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie.

PPRES wpisuje się we wszystkie kierunki rozwoju ekonomii społecznej określone w *Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia solidarności społecznej*. Jest spójny ze *Strategią Rozwoju Województwa – Podkarpacie 2030*. Prace nad przygotowaniem PPRES 2021-2024 zbiegły się w czasie z pracami nad dokumentami w zakresie programów współfinansowanych ze środków UE w Nowej Perspektywie Finansowej na lata 2021-2027. Środki europejskie stanowią główne źródło finansowania całego sektora ekonomii społecznej, dlatego ostateczny kształt dokumentów programowych oraz wielkość środków skierowanych na rozwój ekonomii społecznej będą miały bardzo duże znaczenie dla działań zaplanowanych do realizacji w PPRES 2021-2024.

Przygotowując niniejszy dokument uwzględniono istotne trendy krajowej polityki rozwoju ekonomii społecznej, rozwoju usług społecznych i realizacji procesów deinstytucjonalizacji usług społecznych oraz te wynikające z prac nad Perspektywą Finansową 2021-2027.

1. Ekonomia społeczna i solidarna

Pomimo faktu, że ekonomia społeczna w Polsce jest obecna od lat 20 XX wieku, to w dalszym ciągu jej rozumienie może przynosić wiele trudności. Ekonomia społeczna to sektor, który działa na styku kilku obszarów, z których najważniejsze to włączenie społeczne, pomoc społeczna, rynek pracy a także szeroko rozumiany kapitał społeczny. Samo pojęcie *Ekonomia społeczna* doczekało się kilku prób definicji, na gruncie krajowym zakorzeniła się przede wszystkim definicja zawarta w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej w 2014 roku¹. Niestety do dnia przyjęcia niniejszego Programu nie została przyjęta ustawa o ekonomii społecznej, która wprowadzałaby definicję *ekonomii społecznej* do obrotu prawnego. Ekonomia społeczna jest również opisywana za pomocą cech wspólnych oraz zasad funkcjonowania podmiotów w jej obszarze.

Europejska sieć badawcza EMES (The Emergence of Social Enterprise) mianem przedsiębiorstw społecznych określa firmy, które prowadzą działalność głównie o celach społecznych a nie dla maksymalizacji zysku, zaś wypracowane zyski z założenia reinwestują w te cele lub we wspólnotę i nie służą one zwiększeniu indywidualnych dochodów udziałowców czy też właścicieli. EMES określa kryteria społeczne i ekonomiczne inicjatyw wpisujących się w ekonomię społeczną następująco:

1. kryteria ekonomiczne:
 - prowadzenie w sposób względnie ciągły, regularny działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne;
 - niezależność, suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych;
 - ponoszenie ryzyka ekonomicznego;
 - istnienie choćby nielicznego płatnego personelu.
2. kryteria społeczne:
 - wyraźna orientacja na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia;
 - oddolny, obywatelski charakter inicjatywy;
 - specyficzny, możliwie demokratyczny system zarządzania;
 - możliwie wspólnotowy charakter działania;
 - ograniczona dystrybucja zysków².

Uznaje się powszechnie, że kryteria powyższe stanowią łącznie definicję idealnego przedsiębiorstwa społecznego. Podmioty tego sektora z reguły nie spełniają wszystkich kryteriów, powinny jednak wg EMES spełniać większość z podanych wyżej kryteriów.

1.1. Ekonomia społeczna i solidarna

W KPRES z 2014 roku, jak również w jego zaktualizowanej w 2019 r. wersji **Ekonomia społeczna** ujęta jest jako „sfera aktywności obywatelskiej i społecznej, która przez działalność gospodarczą i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu”³.

Katalog podmiotów wskazany definicją ekonomii społecznej obejmuje w szczególności:

¹ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej przyjęty został Uchwałą nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r.

² C. Davister, J. Defourny, O. Gregoire, Przedsiębiorstwa społeczne integracji zawodowej (WISE) w Unii Europejskiej: przegląd kategorii, [w:] J. Wygański(red.), Antologia tekstów kluczowych- przedsiębiorstwo społeczne, Wydawnictwo FISE, Warszawa 2008, s.253-292.

³ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej, Uchwała nr 11 Rady Ministrów z dnia 31 stycznia 2019 r., s.12.

- organizacje pozarządowe oraz podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- koła gospodyń wiejskich⁴;
- spółdzielnie pracy;
- podmioty ekonomii solidarnej.

W ramach szeroko rozumianej ekonomii społecznej została wydzielona grupa podmiotów, dla której podstawowym celem jest prowadzenie reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Z całego różnorodnego katalogu PES wskazuje się ich wąską grupę realizującą wyraźny cel aktywizacyjny i reintegracyjny w ramach sektora ekonomii społecznej, tym samym wprowadzona została nowa definicja w ekonomii społecznej – ekonomia solidarna.

Ekonomia solidarna zgodnie z KPRES „to część ekonomii społecznej, której podstawowym celem jest aktywizacja zawodowa i integracja społeczna, w tym reintegracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych”⁵.

Z uwagi na kluczowe znaczenie działalności reintegracyjnej, do podzbioru ekonomii solidarnej zaliczane są:

- przedsiębiorstwa społeczne - PS (podmioty ekonomii społecznej, które prowadzą działalność gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego, aktywizują zawodowo osoby trudnozatrudnialne, nie prywatyzują zysku lub nadwyżki bilansowej i są zarządzane w sposób partycypacyjny, mogą otrzymać status PS);
- spółdzielnie socjalne oraz spółdzielnie inwalidów i niewidomych;
- zakłady pracy chronionej;
- jednostki reintegracyjne, w tym:
 - jednostki aktywizujące osoby niepełnosprawne (Warsztaty Terapii Zajęciowej, Zakłady Aktywności Zawodowej);
 - jednostki zatrudnienia socjalnego aktywizujące osoby wykluczone społecznie (Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej).

Wprowadzenie powyższych definicji determinuje nowe spojrzenie na ekonomię społeczną – z jednej strony wskazuje wszystkie podmioty, dla których prymat wiodą cele społeczne nad ekonomicznymi oraz autonomiczne zarządzanie i partycypacyjny proces decyzyjny (m.in. organizacje pozarządowe, koła gospodyń wiejskich), z drugiej wyodrębnia podmioty, które prowadzą najistotniejszą działalność z punktu widzenia ekonomii społecznej – reintegrację społeczną i zawodową.

Podmioty ekonomii solidarnej odgrywają zatem kluczową rolę w świadczeniu usług reintegracji społeczno-zawodowej dla mieszkańców województwa. Ich liczba, rozmieszczenie oraz jakość oferowanych usług mają kluczowe znaczenie dla interwencji w ramach RPRES. Ważne, żeby w planowaniu interwencji zwrócić uwagę na ich zróżnicowanie, np.: inną formę organizacyjną, odmienne podstawy prawne funkcjonowania, różne katalogi osób reintegrowanych, sposób finansowania.

1.2. Przedsiębiorstwa społeczne

Przedsiębiorstwa społeczne to podmioty o charakterze gospodarczym, a zatem ponoszące w swojej działalności ryzyko gospodarcze, które nie prywatyzują zysku lub nadwyżki bilansowej i są zarządzane w sposób partycypacyjny. Podmioty chcące być PS muszą pozytywnie przejść proces weryfikacji, który

⁴ W przypadku, kiedy posiadają osobowość prawną.

⁵ Krajowy Program... op. cit., s. 12.

realizowany jest przez OWES na podstawie *Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020* – weryfikacji podlega spełnianie wymagań definicyjnych PS.

W Polsce dominują cztery typy PS:

- spółdzielnia socjalna,
- stowarzyszenie,
- fundacja,
- spółka z o.o. non profit.

W związku z brakiem ustawowej definicji PS w Polsce⁶ definicję formalną podają *Wytyczne CT 9*, zgodnie z nimi PS to podmiot ekonomii społecznej, który spełnia łącznie poniższe warunki:

- a) posiada osobowość prawną i prowadzi:
 - i) działalność gospodarczą zarejestrowaną w Krajowym Rejestrze Sądowym lub
 - ii) działalność odpłatną pożytku publicznego w rozumieniu art. 8 ustawy z dnia 24 kwietnia 2004 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie lub
 - iii) działalność oświatową w rozumieniu art. 170 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2019 r. poz. 1148) lub
 - iv) działalność kulturalną w rozumieniu art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2018 r. poz. 1983, z późn. zm.),
- b) zatrudnia co najmniej 30% osób, które należą do minimum jednej z poniższych grup:
 - i) osoby bezrobotne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2018 r. poz. 1265, z późn. zm.);
 - ii) osoby do 30. roku życia oraz po ukończeniu 50. roku życia, posiadające status osoby poszukującej pracy, bez zatrudnienia w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
 - iii) osoby poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu lub niewykonujące innej pracy zarobkowej w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
 - iv) osoby niepełnosprawne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych;
 - v) osoby z zaburzeniami psychicznymi w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2018 r. poz. 1878, z późn. zm.);
 - vi) osoby, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1–3 i 5–7 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 217, z późn. zm.);
 - vii) osoby podlegające ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników, jeżeli ich dochód ustalany zgodnie z art. 7 ust. 5–10 ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. z 2018 r. poz. 2134, z późn. zm.) wynosi nie więcej niż dochód z 6 hektarów przeliczeniowych;
 - viii) osoby spełniające kryteria, o których mowa w art. 8 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej;
 - ix) osoby, o których mowa w art. 49 pkt 7 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
 - x) osoby usamodzielniane, o których mowa w art. 140 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
 - xi) osoby ubogie pracujące, o których mowa w pkt 17;

⁶ W toku prac nad Programem do konsultacji społecznych skierowany został projekt Ustawy o ekonomii społecznej, wprowadzający stosowne uregulowania dla PS, do dnia przyjęcia Programu Ustawa nie weszła w życie.

- c) jest podmiotem, który nie dystrybuuje zysku lub nadwyżki bilansowej pomiędzy udziałowców, akcjonariuszy lub pracowników, ale przeznaczają go na wzmocnienie potencjału przedsiębiorstwa jako kapitał niepodzielny oraz w określonej części na reintegrację zawodową i społeczną;
- d) jest zarządzany na zasadach demokratycznych, co oznacza, że struktura zarządzania PS lub ich struktura własnościowa opiera się na współzarządzaniu w przypadku spółdzielni, akcjonariacie pracowniczym lub zasadach partycypacji pracowników, co podmiot określa w swoim statucie lub innym dokumencie założycielskim;
- e) wynagrodzenia wszystkich pracowników, w tym kadry zarządzającej, są ograniczone limitami, tj. nie przekraczają wartości, o której mowa w art. 9 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- f) zatrudnia w oparciu o umowę o pracę, spółdzielczą umowę o pracę lub umowę cywilnoprawną (z wyłączeniem osób zatrudnionych na podstawie umów cywilnoprawnych, które prowadzą działalność gospodarczą) co najmniej trzy osoby w wymiarze czasu pracy co najmniej ¼ etatu, a w przypadku umów cywilnoprawnych na okres nie krótszy niż 3 miesiące i obejmujący nie mniej niż 120 godzin pracy łącznie przez wszystkie miesiące, przy zachowaniu proporcji zatrudnienia określonych w lit. b;
- g) prowadzi wobec zatrudnionych osób, o których mowa w lit. b, uzgodniony z tymi osobami i określony w czasie proces reintegracyjny, mający na celu zdobycie lub odzyskanie kwalifikacji zawodowych lub kompetencji kluczowych⁷.

Jak wskazano powyżej, za proces weryfikacji statusu PS odpowiadają OWES, w przypadku problemów z weryfikacją również ROPS i minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego. Definicja PS została wprowadzona tylko na potrzeby realizacji projektów współfinansowanych ze środków UE i odnosi się do PS, które otrzymują lub otrzymają wsparcie z OWES. Obecnie funkcjonują również PS, które mogą spełniać warunki przyznania statusu, a w związku z brakiem potrzeby (lub brakiem możliwości) wsparcia z OWES tego statusu nie posiadają. Kolejną trudność w sektorze PS stanowi część spółdzielni socjalnych, które powinny automatycznie spełniać wymagania definicyjne PS, jednak jak praktyka pokazuje, nie we wszystkich spółdzielniach jest wymagana liczba członków (pracowników), w związku z czym powstała konieczność weryfikacji również spółdzielni socjalnych. Skutkiem tego jest sytuacja, w której część spółdzielni socjalnych funkcjonujących w Regionie nie posiada statusu i nie jest PS w rozumieniu Wytycznych CT 9. W pracach nad Programem przyjęto, że przedmiotem analiz i planowanych interwencji będą tylko te PS, które posiadają status PS.

1.3. Otoczenie ekonomii społecznej

Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej

Ważnym elementem systemu wspierania ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorczości społecznej jest działalność Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej w danym województwie. Funkcjonowanie OWES nie jest uregulowane ustawą, ich działalność regulowana jest poprzez *System akredytacji i standardów działania instytucji wsparcia ekonomii społecznej AKSES*.

Spełnienie określonych standardów akredytacyjnych zakłada świadczenie wysokiej jakości usług i zapewnienie dużej efektywności wsparcia dla sektora ekonomii społecznej świadczonego przez OWES, które przekładają się na m.in. trwałe efekty zatrudnieniowe. Głównym celem budowy systemu akredytacji opartego na sprecyzowanych standardach działania jest rozwój ekonomii społecznej poprzez zapewnienie wysokiej jakości usług wspierających, świadczonych na rzecz podmiotów ekonomii społecznej a także zapewnienie efektywności wydatkowania środków publicznych,

⁷ Wytyczne CT 9.

w tym środków europejskich. OWES posiadające akredytację ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, powinny świadczyć łącznie wszystkie rodzaje usług wsparcia ekonomii społecznej:

- animację lokalną zmierzającą do pobudzenia aktywności osób, grup i instytucji w przestrzeni publicznej, a także ożywienie społeczności lokalnej;
- inkubację podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych (PS) polegającą na podejmowaniu zespołu działań składających się na kompleksowy program wsparcia początkującego PES/PS, a także pomoc w tworzeniu miejsc pracy w istniejących PS;
- wsparcie biznesowe dla PES i PS polegające na świadczeniu szeroko rozumianych usług rozwojowych służących profesjonalizacji podejmowanych działań biznesowych;
- wsparcie w zakresie reintegracji polegające na świadczeniu usług służących wzmocnieniu PES/PS oraz ich liderów w procesie reintegracji społeczno-zawodowej pracowników.

Aktualnie w województwie podkarpackim akredytację AKSES posiadają 3 podmioty:

- Rzeszowski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej prowadzony przez Rzeszowską Agencję Rozwoju Regionalnego S.A. w Rzeszowie,
- Podkarpacki Regionalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej prowadzony przez Caritas Archidiecezji Przemyskiej (Lider) w partnerstwie z Podkarpacką Akademią Przedsiębiorczości Katarzyna Podraza,
- Podkarpacki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej prowadzony przez Podkarpacką Agencję Konsultingowo Doradczą Sp. z o. o. (Lider) w partnerstwie z Tarnobrzeską Agencją Rozwoju Regionalnego S.A. oraz Fundacją im. Hetmana Jana Tarnowskiego.

Wsparcie OWES w województwie podkarpackim udzielane jest w podziale na 4 subregiony:

- I. centralny: miasto Rzeszów, powiaty: rzeszowski ziemski, kolbuszowski, niżański, stalowowolski,
- II. wschodni: miasto Przemyśl, powiaty: przemyski ziemski, jarosławski, lubaczowski, przeworski, leżajski, tańcucki,
- III. zachodni: miasto Tarnobrzeg, powiaty: tarnobrzeki ziemski, mielecki, dębicki, ropczycko – sędziszowski, strzyżowski,
- IV. południowy: miasto Krosno, powiaty: krośnieński ziemski, jasielski, brzozowski, sanocki, leski, bieszczadzki.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie funkcjonujący jako jednostka organizacyjna samorządu województwa realizuje zadania województwa w obszarze pomocy społecznej. W obszarze ekonomii społecznej zgodnie z art. 21 pkt 4a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej ROPS koordynuje jej rozwój w regionie.

Do zadań koordynacyjnych ROPS, zgodnie zapisami tej samej ustawy (art. 21a), należą:

- 1) rozwój infrastruktury usług aktywizacji, integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej na rzecz osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 2) inspirowanie i promowanie nowych metod działań w zakresie aktywizacji, integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 3) wspieranie rozwoju partnerskiej współpracy pomiędzy samorządami lokalnymi a podmiotami świadczącymi usługi aktywizacji, integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej na rzecz osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 4) monitorowanie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości społecznej służącej zwiększeniu aktywności społecznej i zawodowej osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym;

- 5) zwiększanie kompetencji służb zajmujących się aktywizacją, integracją oraz reintegracją społeczną i zawodową osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Również zapisy KPRES z 14 sierpnia 2014 roku wskazują ROPS jako jednostkę odpowiedzialną za koordynację działań związanych z ekonomią społeczną w województwie. Jednostka odpowiedzialna jest za koordynację działań władzy publicznej w zakresie realizacji regionalnego programu rozwoju ekonomii społecznej oraz merytoryczne określanie kierunków, preferencji i procedur wsparcia ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych.

W ramach RPO WP 2014-2020, Działania 8.6 - Koordynacja sektora ekonomii społecznej w regionie ROPS w Rzeszowie realizuje projekt pozakonkursowy pn. „Koordynacja sektora ekonomii społecznej w województwie podkarpackim w latach 2020-2022”, którego celem jest zwiększenie roli sektora ekonomii społecznej w województwie podkarpackim, wzmocnienie współpracy i kooperacji podmiotów ekonomii społecznej, wzrost widoczności podmiotów ekonomii społecznej jako dostawców produktów i usług oraz promocja sektora ekonomii społecznej wśród mieszkańców województwa podkarpackiego.

Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej

Działając zgodnie z zapisami KPRES Zarząd Województwa Podkarpackiego Uchwałą Nr 149/3122/16 z dnia 23 lutego 2016 roku powołał na pierwszą kadencję Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej, złożony z przedstawicieli samorządu województwa, samorządów lokalnych, a także przedstawicieli sektora ekonomii społecznej, nauki oraz mediów. Skład PKRES był rozszerzany oraz zmieniany Uchwałami Zarządu Województwa Podkarpackiego w 2016 oraz w 2018 r.

Do głównych celów PKRES należy:

- wyznaczanie wizji i kierunków rozwoju ekonomii społecznej w województwie,
- opiniowanie i rekomendowanie propozycji strategicznych, programowych, legislacyjnych i finansowych mających związek z ekonomią społeczną (w tym też dokonywanie przeglądów stanu realizacji zapisów oraz wydawanie opinii o koniecznych modyfikacjach ww. dokumentów w odniesieniu do ekonomii społecznej),
- opracowywanie, monitorowanie realizacji oraz aktualizacja wojewódzkiego programu ekonomii społecznej,
- współpraca w zakresie organizacji i wdrażania przedsięwzięć zaplanowanych w ramach wojewódzkiego programu ekonomii społecznej,
- identyfikacja barier w rozwoju ekonomii społecznej w województwie oraz formułowanie rekomendacji w zakresie ich likwidacji lub ograniczenia,
- lobbowanie na rzecz korzystnych rozwiązań prawnych na rzecz sektora ekonomii społecznej,
- wypracowywanie nowych, innowacyjnych rozwiązań w zakresie rozwoju ekonomii społecznej w województwie.

W roku 2020 Zarząd Województwa Podkarpackiego uchwałą nr 156/3418/20 z dnia 19 maja 2020 r. powołał Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej na drugą, 4-letnią kadencję, która trwać będzie do 2024 r.

Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podkarpackiego – Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie

Na mocy art. 25 ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1307 z późn. zm.), za prawidłową realizację programu operacyjnego

odpowiada instytucja zarządzająca, którą w przypadku Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020 (RPO WP 2014–2020) jest Zarząd Województwa Podkarpackiego. Realizacja RPO WP 2014–2020 jest jednym z zadań wynikających z art. 14 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, a także odzwierciedla cele i priorytety Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2020. RPO WP 2014–2020 jest dokumentem określającym obszary oraz szczegółowe działania, jakie organy Samorządu Województwa podejmują lub mają zamiar podjąć w celu wzmocnienia i efektywnego wykorzystania gospodarczych i społecznych potencjałów regionu dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju województwa przy zastosowaniu środków z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Formułuje on ramy interwencji dla prowadzenia działań wpisujących się w trzy priorytety określone w Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020.

Instytucja Zarządzająca RPO WP 2014–2020 realizuje swoje zadania poprzez:

- Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym – koordynacja RPO WP 2014–2020, wdrażanie OP X,
- Departament Wspierania Przedsiębiorczości – wdrażanie OP I,
- Departament Wdrażania Projektów Infrastrukturalnych Regionalnego Programu Operacyjnego – wdrażanie OP II–VI,
- Departament Promocji, Turystyki i Współpracy Gospodarczej – prowadzenie działań o charakterze edukacyjnym i informacyjno - promocyjnym dot. RPO WP 2014–2020,
- Biuro Certyfikacji wydatków RPO WP 2014–2020 – pełniące funkcję Instytucji Certyfikującej,
- Departament Organizacyjno-Prawny – funkcja wspomagająca wdrażanie OP X, obsługa Lokalnego Systemu Informatycznego (LSI),
- Departament Budżetu i Finansów – obsługa finansowa RPO WP 2014–2020 w zakresie środków krajowych,
- Departament Kontroli – kontrola finansowa beneficjentów RPO WP 2014–2020, kontrola beneficjentów OP X,
- Koordynator ds. środowiska w ramach IZ RPO WP 2014–2020 – wsparcie merytoryczne w zakresie aspektów ochrony środowiska.

W okresie przygotowywania niniejszego Programu równocześnie trwały prace przygotowawcze nad regionalnym programem operacyjnym dla Regionu w Perspektywie Finansowej UE na lata 2021-2027 – *Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027*. Program ten będzie programem dwufunduszowym, współfinansowanym z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego+ (EFS+). W ramach Programu dla celów związanych z ekonomią społeczną najważniejsze będą inwestycje w kapitał ludzki, które będą finansowane ze środków EFS+, który ma być bardziej jednolity i służyć zwiększaniu spójności społecznej i gospodarczej. Fundusz ma odpowiadać zarówno na wyzwania rynku pracy, jak i wyzwania społeczne, a także stymulować zrównoważony rozwój gospodarczy poprzez inwestowanie w kapitał ludzki⁸.

Instytucja Pośrednicząca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podkarpackiego – Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie

Na podstawie Porozumienia w sprawie realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 zawartego w dniu 18 czerwca 2015 r., Instytucja Zarządzająca - Zarząd Województwa Podkarpackiego powierzyła Instytucji Pośredniczącej - Wojewódzkiemu

⁸ Informacje dot. programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027 można znaleźć na stronie internetowej: <https://www.rpo.podkarpackie.pl/index.php/poznaj-zalozenia-nowego-programu>

Urzędowi Pracy w Rzeszowie realizację osi priorytetowych RPO WP na lata 2014-2020: VII – Regionalny rynek pracy, VIII – Integracja społeczna, IX – Jakość edukacji i kompetencji w regionie. Do zadań Instytucji Pośredniczącej należy m.in.: wybór projektów do dofinansowania; podpisywanie umów o dofinansowanie projektu oraz monitorowanie postępów realizacji programu i weryfikacja osiąganych celów w zakresie EFS; zlecanie płatności na rzecz beneficjentów i weryfikacja poprawności ponoszonych przez nich wydatków oraz działalność informacyjno – promocyjna.

Osie finansowane z EFS w ramach RPO WP 2014-2020:

Oś priorytetowa VII. Regionalny rynek pracy - promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wspierania mobilności pracowników.

Na poziomie regionalnym zakłada się:

- realizację wsparcia w zakresie usług skierowanych do osób bezrobotnych, poszukujących pracy i nieaktywnych zawodowo w celu zwiększenia ich szans na znalezienie zatrudnienia,
- realizację wsparcia w zakresie usług ukierunkowanych na rozwój przedsiębiorczości głównie poprzez udzielanie pożyczek i dotacji,
- działania skierowane do osób doświadczających nierówności na rynku pracy poprzez wsparcie opieki nad osobami zależnymi oraz dostosowanie trybu pracy do aktualnej sytuacji życiowej,
- wsparcie usług adresowanych do przedsiębiorstw z sektora MŚP i ich pracowników,
- wsparcie usług świadczonych indywidualnym osobom ukierunkowanym na wydłużenie wieku aktywności zawodowej.

Oś priorytetowa VIII. Integracja społeczna - promowanie włączenia społecznego, walki z ubóstwem i wszelką dyskryminacją.

Na poziomie regionalnym zakłada się:

- realizację działań skierowanych do indywidualnych osób mających na celu ich aktywizację społeczno-zawodową,
- realizację działań skierowanych do indywidualnych osób lub podmiotów/jednostek mających na celu zwiększenie dostępności i jakości usług,
- wsparcie usług na rzecz podmiotów ekonomii społecznej.

Główne wsparcie ekonomii społecznej odbywa się poprzez konkursy ogłaszane w ramach Osi priorytetowej VIII. Integracja społeczna - promowanie włączenia społecznego, walki z ubóstwem i wszelką dyskryminacją, której celami szczegółowymi są:

- Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poprzez poprawę ich zdolności do zatrudnienia,
- Zwiększenie dostępności usług społecznych w szczególności usług środowiskowych, opiekuńczych oraz usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym,
- Zwiększenie dostępności usług zdrowotnych,
- Wzmocnienie roli podmiotów ekonomii społecznej w aktywizacji osób w niekorzystnej sytuacji oraz w dostarczaniu usług użyteczności społecznej w regionie.

Wsparcie sektora ekonomii społecznej odbywa się głównie poprzez dofinansowanie projektów w ramach:

- Działanie 8.1 Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym,
- Działanie 8.5 Wspieranie rozwoju sektora ekonomii społecznej w regionie,
- Działanie 8.6 Koordynacja sektora ekonomii społecznej w regionie – projekt pozakonkursowy ROPS.

łącznie w ramach Osi Priorytetowej VIII. Integracja Społeczna w ramach RPO WP 2014-2020 alokacja środków UE wynosi 165 385 909 EUR.

Trwają prace nad finalną wersją regionalnego programu *Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027*, jednakże należy przyjąć, że podobnie jak w RPO WP 2014-2020 także w Programie na lata 2021-2027 WUP w Rzeszowie będzie pełnił funkcję IP w zakresie wsparcia rynku pracy i włączenia społecznego.

Jednostki samorządu terytorialnego

Jednostki samorządu terytorialnego to podmioty, które są odpowiedzialne za kreowanie polityki lokalnej, również w zakresie wspierania rozwoju ES. JST może wspierać sektor ES pośrednio (przyjazne otoczenie) oraz bezpośrednio m.in. poprzez prowadzenie polityki zamówień społecznie odpowiedzialnych (klauzule społeczne), wspieranie finansowe i pozafinansowe PES oraz zaangażowanie w tworzenie PES na poziomie lokalnym (np. spółdzielnie socjalne osób prawnych).

Instytucje pomocy i integracji społecznej

Instytucje Pomocy i Integracji Społecznej stanowią jednostki, które są odpowiedzialne za realizację polityki aktywnej integracji. Instytucje Pomocy i Integracji Społecznej takie jak np.: powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej, domy pomocy społecznej czy organizacje pozarządowe mogą wspierać rozwój ES poprzez współpracę z innymi instytucjami, w tym szczególnie OWES-ami. Wsparcie takie polegać może na przygotowywaniu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym do założenia/przystąpienia/zatrudnienia w PES przy wykorzystaniu narzędzi aktywnej integracji (np. wsparcia psychologicznego, kontraktu socjalnego).

Instytucje rynku pracy

Powiatowe Urzędy Pracy w woj. podkarpackim - to podmioty, które są odpowiedzialne za realizację polityki rynku pracy. Mogą one wspierać rozwój ekonomii społecznej poprzez współpracę z innymi instytucjami, w tym szczególnie OWES-ami. Wsparcie takie polegać może na np. wykorzystaniu narzędzi aktywnej polityki rynku pracy w stosunku do osób bezrobotnych przygotowujących się do założenia/przystąpienia/zatrudnienia w PES, refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy, koszty wynagrodzeń osób skierowanych.

2. Podkarpacka ekonomia społeczna i solidarna – diagnoza sektora

Diagnoza do niniejszego Programu w zdecydowanej większości została przygotowana w oparciu o dane pozyskane od podmiotów ekonomii społecznej oraz od funkcjonujących w województwie podkarpackim OWES. W zebraniu danych aktywnie uczestniczyły podkarpackie sieci kooperacji ZAZ, WTZ, CIS/KIS, które przygotowały własne opracowania w zakresie wyzwań, potrzeb oraz rekomendacji właściwych dla ich rodzaju PES. W zakresie kondycji podkarpackich PS oraz sektora przedsiębiorczości społecznej bazowano na danych przekazanych przez OWES, które pozwoliły dokonać analizy głównie w zakresie kondycji finansowej oraz stanu zatrudnienia w PS. Pozyskane dane zostały wzbogacone o dane zastane i rejestrowe, które stanowią nie tylko uzupełnienie, ale również wzmocnienie informacji uzyskanych od PES oraz OWES. W diagnozie skupiono się na 4 obszarach tematycznych (wskazanych w poniższych punktach) oraz sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego jako tła dla tych obszarów. Pogłębieniem Diagnozy jest dokonana Analiza SWOT z tabelą krzyżową jej elementów, która wskazuje na rodzaj najlepszej strategii dla sektora ES.

W tym rozdziale znajdują się tylko najważniejsze wnioski płynące z przeprowadzonych analiz, pełna Diagnoza stanowi Załącznik nr 1 do niniejszego Programu.

2.1. Sytuacja społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego

Pod względem powierzchni terytorialnej województwie podkarpackie zajmuje 11 lokatę w kraju (17,8 tys. km² co stanowi 5,7% powierzchni kraju), a średnia gęstość zaludnienia wynosi 119 os. na km². W województwie podkarpackim znajduje się 21 powiatów i 4 miasta na prawach powiatu. Ogółem w województwie w roku 2019 znajdowało się 160 gmin, w tym 16 gmin miejskich, 109 gmin wiejskich oraz 35 gmin miejsko-wiejskich. Na koniec 2019 roku Podkarpacie zamieszkiwało 2 127 200 osób⁹. Według GUS przeciętne trwanie życia dla kobiet (dane dla roku 2019) wynosiło na Podkarpaciu 83,2 lata, natomiast dla mężczyzn było to 75,4 lata. Mediana wieku w województwie podkarpackim wyniosła 38,9 lat dla mężczyzn i 41,9 lat dla kobiet.

Zbiorowość aktywnych zawodowo w województwie podkarpackim, którą tworzą pracujący oraz bezrobotni, w IV kwartale 2020 r. liczyła 873 tys. osób i stanowiła 5,1% ogółu aktywnych zawodowo w kraju. Liczba osób aktywnych zawodowo zmniejszyła się zarówno w odniesieniu do IV kwartału 2019 r., jak i w stosunku do III kwartału 2020 r. Większość w tej grupie stanowili mieszkańcy wsi (58,4%) oraz mężczyźni (56,9%). W IV kwartale 2020 r. współczynnik aktywności zawodowej wyniósł 53,9% (wobec 56,5% w kraju). Oznacza to, że na każde 100 osób, które ukończyły 15 lat, 54 osoby były aktywne zawodowo, czyli miały pracę lub jej poszukiwały. Województwo podkarpackie, pod względem wartości tego miernika, uplasowało się na 15. pozycji w kraju (w poprzednim kwartale na 14. pozycji, a w IV kwartale 2019 r. na 10. pozycji)¹⁰.

⁹ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego 2020, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2020,

¹⁰ Aktywność ekonomiczna ludności w województwie podkarpackim w IV kwartale 2020 r., Informacja sygnałna, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 30.03.2021 r.

Wnioski z diagnozy

- Dane dotyczące relacji osób w wieku nieprodukcyjnym do osób w wieku produkcyjnym wskazują na wzrost odsetka osób w wieku nieprodukcyjnym, co w długim okresie może negatywnie wpływać na strukturę demograficzną województwa, prowadzi to do tzw. depopulacji. Pod względem rozmieszczenia, zjawisko to widoczne jest szczególnie w pobliżu aglomeracji miejskich. Wyjątek na tle Podkarpacia w tym względzie stanowi powiat m. Rzeszów. Starzenie się społeczeństwa generuje ciągłą potrzebę intensyfikowania działań w obszarze pomocy dla osób starszych. Bardzo istotne jest tworzenie sieci wsparcia dla seniorów, aby jak najdłużej mogli pozostawać w swoim środowisku zamieszkania. Ponadto, zmiany demograficzne powodują, że w każdym roku obserwuje się systematyczny wzrost liczby mieszkańców domów pomocy społecznej – są to zarówno osoby samotne, jak i osoby posiadające dzieci (najczęściej dzieci te mieszkają poza granicami kraju). W związku z zachodzącymi zmianami pojawiają się wyzwania związane z rozwojem sektora usług społecznych, których celem będzie pomoc w szczególności w zachowaniu sprawności fizycznej oraz psychicznej i intelektualnej osób starszych, jak również w zakresie usług opiekuńczych i wspomagających osoby o ograniczonej samodzielności. Planowanie rozwoju usług społecznych i wykorzystywanie potencjału PES w tym zakresie jest ważne w kontekście działań podejmowanych w kierunku deinstytucjonalizacji usług społecznych oraz wymogów w zakresie interwencji w ramach środków Unii Europejskiej (UE) w perspektywie finansowej na lata 2021-2027. Odpowiedzią na powyższe wyzwania powinno być wsparcie JST w planowaniu usług społecznych oraz wypracowywaniu zasad przeprowadzenia procesu DI. Ważnym elementem tych usług powinny stać się podmioty ekonomii społecznej - w związku z tym należy skierować działania w zakresie wzmacniania lub możliwości przebranżowienia się istniejących, lub tworzenia nowych PES świadczących usługi społeczne. Należy zwrócić uwagę, że przebranżowienie jest procesem długotrwałym i kosztownym co nie jest możliwe bez dodatkowych środków, których jak wynika z analizy PS nie posiadają. Ponadto w wielu przypadkach PS nie posiadają odpowiedniej kadry, której kwalifikacje byłyby zgodne z nową formą działalności. W związku z powyższym przebranżowienie bez dodatkowych środków dla PS nie będzie w wielu przypadkach możliwe.
- Wskaźniki dotyczące osób zagrożonych wykluceniem społecznym (m.in. długotrwale bezrobotni, bezrobotni do 30 i po 50 rokiem życia, nieaktywni zawodowo, osoby niepełnosprawne, bezdomne) wskazują na potrzebę dalszego rozwoju PES o charakterze reintegracyjnym oraz zwiększenia ich udziału w aktywizacji społecznej i zawodowej tychże osób. PES mające w swoich celach działania reintegracyjne realizują ważną funkcję aktywizacyjną, katalog osób mogących przechodzić proces reintegracyjny jest bardzo szeroki i różny ze względu na formę danego PES. W związku z tym, zarówno PES jak również OWES jako podmiot wspierający rozwój ekonomii społecznej w regionie, powinny być odpowiednio przygotowane merytorycznie oraz organizacyjnie do wypełniania swojej roli w procesie aktywizacji osób zagrożonych wykluceniem społecznym (lub wykluczonych).
- Należy zwrócić uwagę na rozmieszczenie przestrzenne poszczególnych problemów społecznych w województwie oraz dostosować wsparcie w ramach wojewódzkich programów do obszarów o największym zapotrzebowaniu, np. skierować działania na miasta tracące swoje funkcje społeczno-gospodarcze czy na regiony najbardziej zagrożone depopulacją.

2.2. Sektor ekonomii społecznej

Organizacje non-profit jako podmioty ekonomii społecznej

Zgodnie z danymi GUS, jakie zostały pozyskane w ramach projektu „Zintegrowany System Monitorowania Sektora Ekonomii Społecznej” w województwie podkarpackim w 2019 r. liczbę organizacji pozarządowych będących PES szacuje się na ok. 5 400 podmiotów. Ponad 60% podmiotów wskazało, że nie posiada płatnego personelu 26,1% podmiotów wskazało na zatrudnianie tylko na

umowy cywilnoprawne, natomiast pracowników na umowy o pracę zatrudnia tylko 12,7 % organizacji. Na umowę o pracę zatrudnionych było 9,8 tys. osób, z czego 11,4% stanowiły osoby z niepełnosprawnościami.

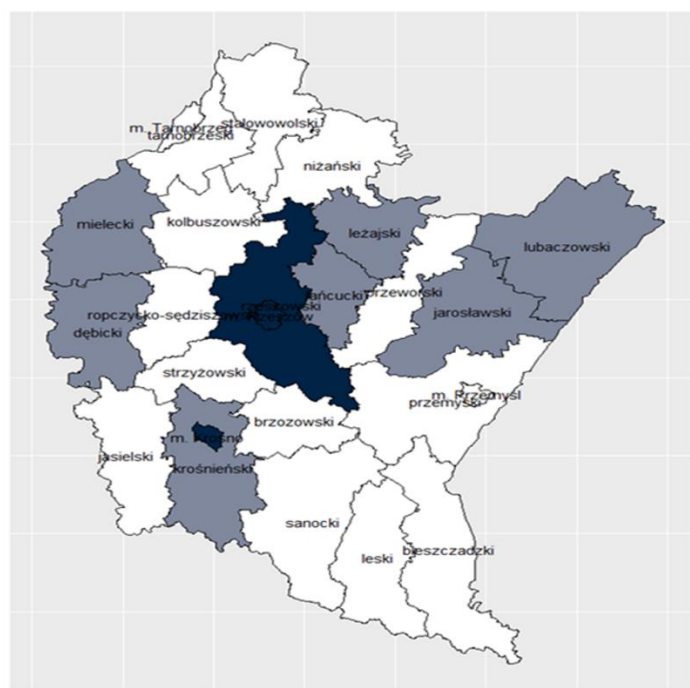
Spośród ponad 5 tys. organizacji pozarządowych w województwie, które wskazały osiąganie przychodów w 2019 roku tylko 30,6% z nich uzyskiwało te przychody rynkowo, ponad połowa organizacji uzyskuje przychody nierynkowo, tj. otrzymując dotacje na realizację działań, wsparcie z innych państw UE lub zagranicy, 1% i inne (2,7 tys. podkarpackich ngo uzyskuje w ten sposób przychody). Średnia przychodów bez podziału źródeł jakie podkarpackie organizacje pozarządowe uzyskały w roku 2019 wynosi 199,3 tys., natomiast ich mediana wynosi 19,1 tys. na podmiot.

Podmioty reintegracyjne

łącznie w procesie reintegracji społeczno-zawodowej w podkarpackich PES o charakterze reintegracyjnym w 2020 r. brały udział 3793 osoby, w tym: 2987 osób z niepełnosprawnościami, 503 osoby długotrwale bezrobotne, 122 osoby uzależnione od alkoholu lub innych środków odurzających, 32 osoby realizujące indywidualny program wychodzenia z bezdomności lub osoby bezdomne, pozostałą część stanowiły inne osoby mogące brać udział w zajęciach CIS lub KIS.

W województwie podkarpackim w 2021 roku funkcjonuje 13 ZAZ, z czego 12 z nich jest założonych przez organizacje pozarządowe, natomiast 1 jest gminnym zakładem aktywności zawodowej w formie samorządowego zakładu budżetowego. Podkarpackie zakłady aktywności zawodowej w 2020 roku zatrudniały łącznie 1089 osób z czego 795 osób niepełnosprawnych¹¹, mediana osób zatrudnionych wynosi 72 osoby personelu oraz ponad 53 osoby z niepełnosprawnościami zatrudnionych w zakładzie aktywności zawodowej.

Rysunek 1. Zakłady aktywności zawodowej w woj. podkarpackim w 2020 r.

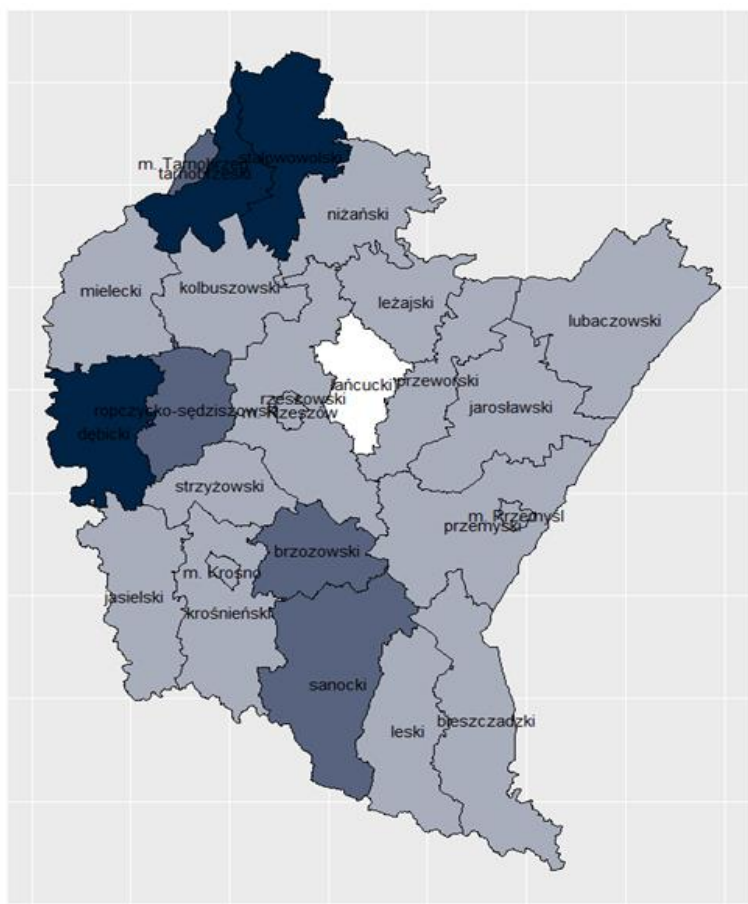
Opracowanie własne

Warsztaty Terapii Zajęciowej w województwie są obecne w każdym z powiatów oraz miast powiatowych, z czego największa ich liczba wynosi 3 (powiat dębicki, stalowowolski oraz m. Przemyśl), w 6 powiatach funkcjonują po 2, a w pozostałych po 1 WTZ. Ich łączna liczba na Podkarpaciu wynosi

¹¹ Dane własne ROPS w Rzeszowie

37 i od kilku lat jest stała. WTZ zróżnicowane są ze względu na typ jednostki prowadzącej: 8 WTZ prowadzonych jest przez parafie oraz organizacje kościelne, 7 WTZ jest prowadzonych przez JST, pozostałe 22 są prowadzone przez organizacje pozarządowe. Łączna liczba uczestników WTZ w roku 2020 wyniosła 1802 osoby z niepełnosprawnościami, w tym 844 kobiet (46,83%) oraz 7 osób młodych niepełnosprawnych uczestniczących w WTZ (0,38%), mediana liczby uczestników WTZ wynosi 55 osób na WTZ.

Rysunek 2. Warsztaty terapii zajęciowej w woj. podkarpackim w 2020 r.

Opracowanie własne

Na Podkarpaciu obecnie powołanych jest 17 Centów Integracji Społecznej, które jednak obecne są tylko w połowie powiatów województwa, w tym 3 CIS w powiecie przeworskim oraz 2 w powiecie leżajskim. CIS posiadają zróżnicowaną formę organizacyjną, co powiązane jest z ich organizatorem – 8 CIS powołanych jest przez samorząd (3 samorządy powiatowe oraz 5 samorządów gminnych/miejskich), natomiast ich forma organizacyjna to 4 samorządowe zakłady budżetowe oraz 4 samorządowe jednostki budżetowe. Ponad połowa podkarpackich CIS, tj. 9 prowadzona jest przez organizacje kościelne lub organizacje pozarządowe.

Rysunek 3. Centra integracji społecznej w woj. podkarpackim w 2020 r.

Wnioski z diagnozy

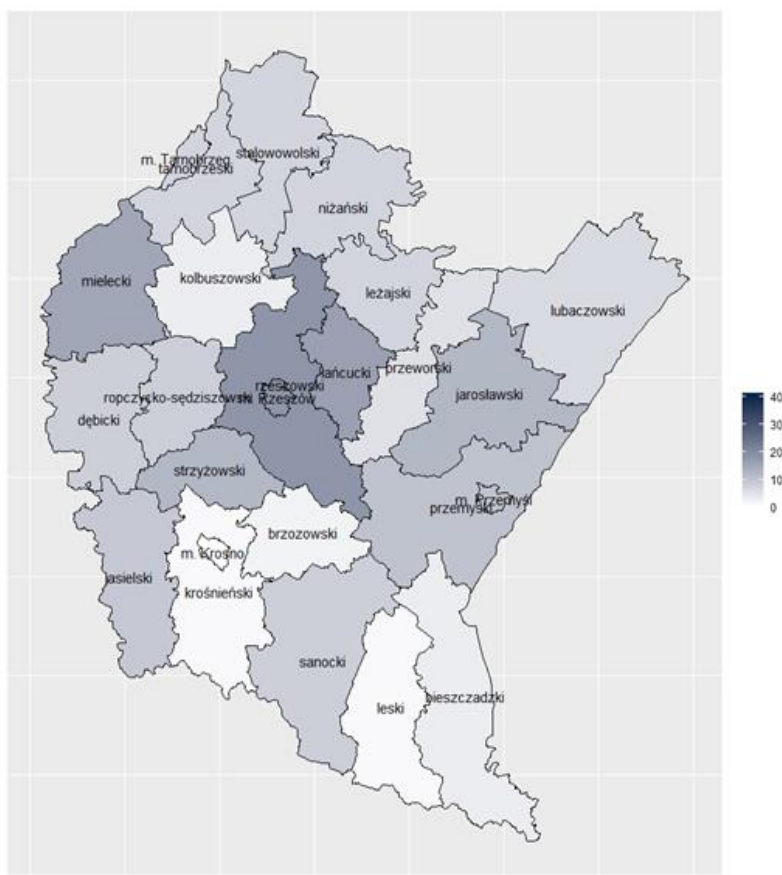
- W województwie podkarpackim występuje duże zróżnicowanie w rozmieszczeniu PES o charakterze reintegracyjnym:
 - 14 powiatów nie posiada na swoim terenie ZAZ posiadając jednocześnie WTZ i/lub ŚDS, co ogranicza możliwości przepływu osób z niepełnosprawnościami pomiędzy tymi jednostkami (powiaty: stalowowolski, tarnobrzski, m. Tarnobrzeg, niżański, kolbuszowski, ropczycko-sędziszowski, strzyżowski, przeworski, jasielski, brzozowski, przemyski, m. Przemyśl, sanocki, leski, bieszczadzki). Należy skierować działania zmierzające do powstania zakładów aktywności społecznej lub przedsiębiorstw społecznych zatrudniających osoby z niepełnosprawnościami w:
 - rejonie bieszczadzkim obejmującym powiaty: bieszczadzki, leski, sanocki oraz brzozowski – łącznie na tym terenie funkcjonuje 6 WTZ, które w 2020 r. objęły wsparciem 278 osób oraz 9 ŚDS mających pod opieką w 2020 r. 326 osób; liczba zarejestrowanych bezrobotnych i poszukujących pracy osób niepełnosprawnych wynosi: 322 (stan na koniec 2018 r.),
 - rejonie przemyskim z miastem Przemyśl - łącznie na tym terenie funkcjonują 3 WTZ obejmujące wsparciem w 2020 r. 177 osób oraz 3 ŚDS mające pod opieką w 2020 r. 92 osoby; liczba zarejestrowanych bezrobotnych i poszukujących pracy osób niepełnosprawnych wynosi: 494 (stan na koniec 2018 r.),
 - rejonie powiatu stalowowolskiego oraz tarnobrzskiego z miastem Tarnobrzeg - łącznie na tym terenie funkcjonuje 7 WTZ, które w 2020 r. objęły wsparciem 320 osób oraz 8 ŚDS mających pod opieką w 2020 r. 322 osoby; liczba zarejestrowanych bezrobotnych i poszukujących pracy osób niepełnosprawnych wynosi: 495 (stan na koniec 2018 r.).
 - 5 powiatów nie posiada na swoim terenie żadnego CIS/KIS (powiaty: brzozowski, lubaczowski, przemyski ziemski, łańcucki, mielecki, tarnobrzski ziemski) natomiast tylko 2 powiaty posiadają oby dwie formy PZS (powiat dębicki 1 CIS i 1 KIS, powiat leżajski po 2 CIS i KIS).

Należy uruchomić wsparcie JST w zakresie analizy zapotrzebowania na podmioty reintegracyjne na danym terenie – warsztaty, szkolenia, wizyty studyjne, wsparcie merytoryczne w zakresie analizy JST pod kątem osób zagrożonych wykluczeniem społ.,
- Podkarpackie podmioty reintegracyjne rekomendują potrzebę stworzenia regionalnego systemu transportu osób mogących brać udział w procesach reintegracji społeczno-zawodowej, w tym głównie osób z niepełnosprawnościami – brak możliwości dotarcia do PES stanowi bardzo dużą przeszkodę w udziale tych osób w procesach reintegracyjnych i/lub pracy w PS, system nie opierałby się tylko na dowozie do jednego rodzaju PES (np. do WTZ) ale do różnych PES na danym terenie.
- Podmioty ekonomii społecznej potrzebują wsparcia w postaci wzmacniania ich potencjału organizacyjnego i/lub technicznego – biorąc pod uwagę cel funkcjonowania PES, w tym przypadku integracja i reintegracja społeczno-zawodowa, niezbędnym jest wzmocnienie ich działalności poprzez stworzenie możliwości finansowania i rozliczania wydatków inwestycyjnych w szczególności na:
 - remonty obiektów eksploatowanych przez podmioty ekonomii społecznej z uwzględnieniem termomodernizacji,
 - wyposażenie podmiotów ekonomii społecznej w maszyny i urządzenia z uwzględnieniem ich innowacyjności i energooszczędności.
- Należy skierować działania mające na celu podniesienie kompetencji kadr PES (np. szkolenia, warsztaty, seminaria, superwizja, itp.), istnieje również potrzeba zatrudniania specjalistów w PES, tj. trenerzy pracy, psychologów, logopedów, specjalistów od uzależnień, itp.
- W procesach reintegracji społeczno-zawodowej należy wypracować zasady ścisłej współpracy pomiędzy poszczególnymi rodzajami PES (np. system staży i praktyk dla OzN z WTZ w ZAZ, PS lub na otwartym rynku pracy), tworzyć mechanizmy przejścia osób w procesie reintegracji (np. ŚDS-WTZ-ZAZ-otwarty rynek pracy, WTZ-ZAZ-PS), traktować CIS jako podmioty kształtujące kadry dla PS.
- Rekomendowane jest zwiększenie poziomu wiedzy na temat możliwości i sposobów współpracy pomiędzy sektorem ekonomii społecznej a biznesem komercyjnym. Działania powinny być skierowane nie tylko do sektora ES, ale również do przedsiębiorców tradycyjnych.

- Potrzeba szerszej i efektywniejszej współpracy pomiędzy PES oraz innymi podmiotami działającymi na rzecz reintegracji zawodowej osób długotrwale wykluczonych zawodowo oraz zmagających się z różnego rodzaju nałogami.
- Należy podjąć działania mające na celu nawiązywanie szerszej współpracy z JST oraz zwiększenia skali zlecania zadań publicznych PES, w tym stosowania klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych. W opinii wszystkich rodzajów PES współpraca z JST jest na niedostatecznym poziomie, jak również liczba zleceń ze strony JST z zastosowaniem klauzul i aspektów społecznych zbyt mała.
- Rekomendowane jest podejmowanie działań promujących podmioty reintegracyjne na kilku poziomach:
 - promocja podmiotów świadczących usługi i produkujących produkty o wysokiej jakości,
 - promocja ich reintegracyjnego charakteru,
 - zmiana wizerunku PES w środowisku lokalnym,
 - promocja prowadzonej reintegracji społecznej, a nie tylko zawodowej - podkreślającej kluczowy element jakim jest długotrwałe wsparcie i animacja oraz integracja, przeciwdziałające faktycznemu wykluczeniu społecznemu.
- Należy zadbać o wykształcenie nowych liderów w sektorze ekonomii społecznej - menedżerów, animatorów, itp. Obecnie w sektorze działania realizowane są z inicjatywy wąskiej grupy osób pracujących w PES od lat.

Przedsiębiorstwa społeczne

W roku 2020 w woj. podkarpackim zarejestrowane były 233 PS. Najwięcej z nich znajdowało się w powiecie m. Rzeszów (41), następnie w powiecie m. Przemyśl (20) i w powiecie rzeszowskim (18). Najmniej przedsiębiorstw społecznych było w powiecie krośnieńskim oraz w powiecie leskim – w powiatach tych znajdowało się 1 PS. W województwie podkarpackim znajduje się również powiat, w którym PS nie występują – był to powiat m. Krosno. Mediana dla województwa, jeżeli chodzi o przestrzenne rozmieszczenie przedsiębiorstw społecznych w powiatach wynosi 7. Szacuje się, że PS na Podkarpaciu zatrudniały w roku 2020 ok. 1400 osób – średnio było to 8,22 os., mediana wyniosła 6 os., PS działały głównie w takich branżach jak gastronomia, edukacja i kultura, oraz usługi dla firm organizacji i administracji publicznej.

Opracowanie własne

Wnioski z diagnozy

- Podkarpacie nie jest homogeniczne pod względem przestrzennego rozmieszczania przedsiębiorstw społecznych (PS) - są obszary, gdzie PS jest relatywnie dużo – są to głównie większe ośrodki miejskie, ale są też takie rejony, gdzie ta forma aktywności społeczno-gospodarczej występuje sporadycznie. To oznacza, że promocja przedsiębiorczości społecznej jest aktualnie niewystarczająca i należałoby ją intensyfikować przy użyciu np. mediów społecznościowych lub przy okazji innych działań promocyjnych prowadzonych na poziomie województwa.
- Sytuacja ekonomiczna podkarpackich PS w czasie epidemii choroby Covid-19 uległa istotnemu pogorszeniu:
 - kondycja finansowa większości PS mierzona za pomocą uzyskanych przez nie przychodów nie była dobra - w 2020 r. kondycja około 40 z nich była wyjątkowo zła – były to zarówno przedsiębiorstwa, które nie uzyskały przychodu jak i te, które uzyskały przychody, ale znajdowały się poniżej mediany (25% PS).
 - średni realny wzrost przychodów z uwzględnieniem inflacji, w okresie epidemii dla części PS był znacząco niższy niż przeciętny wzrost kosztów związanych z zatrudnieniem,
 - część z nich bez należytego wsparcia nie będzie w stanie prowadzić dalszej działalności, utrzymać miejsc pracy.

W jak najszybszym trybie należy podjąć działania zmierzające do rozpoznania jakiego typu pomocy wymagają te przedsiębiorstwa - ROPS posiada informacje dzięki którym dokonać można identyfikacji zagrożonych PS natomiast OWES mogą przeprowadzić dalszą diagnozę lokalnie, należy podkreślić, iż działania te powinny być przeprowadzone w trybie pilnym.

- Kondycja finansowa podkarpackich PS skorelowana jest z długością funkcjonowania i wielkością¹² tych przedsiębiorstw - przychody zwiększały głównie podmioty z większym zatrudnieniem, które już dłużej funkcjonują na rynku,
 - starsze, większe i silniejsze PS radzą sobie lepiej na rynku nawet w okresie pandemii, warto więc w nie inwestować w zakresie wzmocnienia ich udziału w np. zamówieniach publicznych, wspierać ich w zarządzaniu, wzmocniać wewnętrznie (nawet nie poprzez bezpośrednie dotacje, ale w miękki sposób, pośredni, poprzez marketing, szkolenia),
 - niezbędnym działaniem jest szkolenie kadry managerskiej – program szkoleniowy powinien uwzględnić m.in. współpracę w ramach sieci, zarządzanie finansami przedsiębiorstwa, nawiązywanie kontaktów biznesowych, usprawnianie zarządzania podmiotem, budowanie lepszych kontaktów z instytucjami otoczenia ES oraz dobre praktyki w zakresie innowacji społecznych.
- OWES posiadają relatywnie dobre rozeznanie w sferze działalności PS, które znajdują się w podlegających im subregionach. Zatrudnienie w PS (ilości osób) mieściło się średnio w przedziale od 6 do 8 osób (powstanie około połowy z nich finansowane było ze wsparcia OWES – tj. aż 42,6% powstaje poza systemem dotacji). Podkarpackie PS działały głównie w takich branżach jak gastronomia, edukacja i kultura, oraz usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej. Zebrane dane wskazują na zmiany struktury branżowej, zwłaszcza w zderzeniu z przychodami PS. Na podstawie dodatkowego wywiadu okazało się, że zmiany te związane są bezpośrednio z epidemią choroby Covid-19. PS próbowały się przekwalifikować tak by utrzymać przychody i prowadzić dalszą działalność. W przypadku dużej części z nich działania te zakończyły się powodzeniem. Świadczy to o relatywnie dużym potencjale (pomysłowości) kadr zarządzających PS oraz o szczególnym zaangażowaniu i determinacji pracowników.
- Wiedza na temat przedsiębiorczości społecznej w województwie podkarpackim nie jest wystarczająca. Odczuwalny jest brak systemu ustawicznego monitorowania potrzeb PS, niewiele wiadomo też o jakości prowadzonych przez nie usług reintegracyjnych. Należy podjąć działania mające na celu opracowanie i wdrożenie systemu monitoringu kondycji finansowej PS oceny jakości procesów reintegracyjnych w podziale na istniejące subregiony wsparcia, zapewniającego porównywalność danych na przestrzeni kolejnych lat.

2.3. Współpraca JST z PES

Z badań prowadzonych przez ROPS w Rzeszowie oraz badań Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że zagadnienia związane z rozwojem ekonomii społecznej znajdują się głównie w strategiach rozwoju JST oraz strategiach rozwiązywania problemów społecznych – w 2017 roku 79,2 % badanych JST wskazało uwzględnienie ekonomii społecznej w strategii rozwoju, natomiast w 76,5% tychże JST w strategiach rozwiązywania problemów społecznych¹³. Z danych GUS dot. zawartości strategii rozwoju podkarpackich JST wynika, że zagadnienia uwzględniające rozwój ekonomii społecznej znalazły się w 55,3% strategii, stosowanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych w 21,7%, natomiast współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz aktywizacja mieszkańców w ponad 90% dokumentów (odpowiednio 90,1% oraz 91,3%)¹⁴.

Podkarpackie JST zlecają swoje usługi na zewnątrz w trybie Ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, w ramach zamówień publicznych lub w inny możliwych trybach zlecenia (np. tryb pozakonkursowy). 82,2% JST zleciło zadania z ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie na średnią kwotę 476 077,90 zł. Łącznie zawarto 2473 umowy, w tym 9 ze spółdzielniami socjalnymi

¹² Liczoną poprzez liczbę zatrudnionych pracowników.

¹³ Raport o stanie rozwoju ekonomii społecznej w województwie podkarpackim w 2017 roku, ROPS w Rzeszowie 2017 r., str. 89.

¹⁴ Tamże

(na 9 złożonych ofert). Średnia kwota przekazana spółdzielniom socjalnym w województwie podkarpackim wyniosła 22 342,50 zł. W zdecydowanej większości zlecano zadania z zakresu: kultury fizycznej, turystyki i sportu – 52,2%, pomocy społecznej – 29,4%, kultury i ochrony zabytków 26,7% oraz wspierania osób niepełnosprawnych – 26,1%. Na drugim biegunie znalazły się zadania z zakresu: rewitalizacji oraz przeciwdziałaniu bezrobociu – po 1,1%, opieki nad dziećmi do lat 3, zatrudnienia socjalnego – po 1,7% oraz mieszkalnictwa – 2,2%.

W trybach PZP Podkarpackie JST w 2019 roku udzieliły łącznie 2 865 zamówień o łącznej szacunkowej wartości przekraczającej wyrażoną w złotych kwoty 30 tys. EUR, średnia wartość zamówień wyniosła 13 361 877,70 zł. Ponadto, 175 JST udzieliło zamówień wyłączonych z ustawy Prawo zamówień publicznych, których średnia wartość wyniosła 3 019 848,30 zł, w tym 2 727 570,50 zł wyniosła średnia społecznie odpowiedzialnych zamówień. W 2019 roku żaden podkarpacki JST nie zlecił zamówienia w trybie przewidzianym art. 15a ustawy o spółdzielniach socjalnych¹⁵.

Analiza zamówień publicznych w 2019 r. na Podkarpaciu wskazuje, że najwięcej zamówień było z zakresu ochrony środowiska i przyrody, gospodarki wodnej, rewitalizacji oraz pomocy społecznej oraz kultury i ochrony zabytków. Najmniej zamówień zrealizowano z zakresu mieszkalnictwa, opieki nad dziećmi do lat 3 oraz przeciwdziałaniu bezrobociu.

Wśród innych możliwych form współpracy i wsparcia ze strony JST dla sektora non-profit można wymienić:

- pożyczki, poręczenia i gwarancje;
- dotacje na dofinansowanie inwestycji,
- zamówienia na podstawie innych ustaw niż ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (DPPiW) i ustawa PZP,
- zamówienia z wolnej ręki udzielane spółdzielniom socjalnym, tzw. tryb in-house.

Wnioski z diagnozy
• Analiza obszarów zleconych zadań przez samorządy w porównaniu do dominujących branż działalności PS w województwie wskazuje na rozbieżność w tym zakresie co w znaczny sposób może ograniczać ubieganie się PES o zamówienie publiczne. W celu zwiększenia udziału PS w ubieganiu się o zamówienia publiczne należy podjąć działania, których celem będzie lepsze dopasowanie branż działalności PS/PES do obszarów zleczanych zadań przez JST (ochrona środowiska i gospodarki wodnej, rewitalizacja, pomoc społeczna, kultura oraz ochrona zabytków). • Należy podjąć działania promujące wykorzystanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych w JST w regionie - skala zastosowanych przez podkarpackie JST klauzul oraz aspektów społecznych w zamówieniach publicznych pozostaje w dalszym ciągu na niskim poziomie (tzw. klauzula zatrudnieniowa, określona w art. 29 ust. 4 PZP – 6,8% JST (12 JST w województwie), tzw. klauzula zastrzeżona, określona w art. 22 ust. 2 i 2a PZP – 4% JST (7 JST w województwie), tzw. klauzula usługowa, określona w art. 138p PZP (brak zleceń)); zastosowanie aspektów społecznych w zamówieniach publicznych w 2018 r. zadeklarowało 15% przebadanych podkarpackich JST. • W zakresie zleczanych zadań publicznych w ramach ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie podkarpackie JST zwracały uwagę na trudności w zakresie zaangażowania sektora non profit, tj. na zbyt małe zainteresowanie NGO udziałem w ogłaszanych konkursach lub postępowaniach – podkarpackie NGO nie brały w nich udziału (28,3%), kolejne trudności wskazywane przez JST wiązały się z realizacją zadań publicznych wyłącznie przez podległe podmioty publiczne (8,9%), brak wiedzy o trybach/procedurach współpracy z organizacjami pozarządowymi (7,8%) oraz brak wiedzy o organizacjach pozarządowych działających w obszarach zadań publicznych

¹⁵ Dane GUS pozyskane w ramach projektu: „Zintegrowany System ...”, op. cit.

na danym terenie – 7,2% - rekomenduje się podjęcie działań mających na celu szkolenie PES w zakresie ubiegania się o zadania publiczne zarówno w trybie UoDPPIW.

- Mała liczba zastosowanych klauzul społecznych może być spowodowana m.in. małą aktywnością PES/PS ubiegających się o zlecenia – zgodnie z badaniami wśród PES 60% badanych przyznało, że ich organizacje nigdy nie biorą udziału w postępowaniach, 19% deklaruje, że uczestnictwo w postępowaniach ich organizacji występuje na poziomie incydentalnym. Za taki stan rzeczy odpowiedzialne są wg respondentów brak wiedzy i kompetencji związanych z uczestnictwem w postępowaniach (42%), ponad 21% uważa, że ich instytucje nie mają dostępu do źródeł wiedzy na temat ogłaszanych postępowań. Kolejne 21% nie korzysta z możliwości uzyskania zleceń na podstawie postępowań z uwagi na obawę niesprostania wymogów związanych z ich realizacją – rekomenduje się szkolenie kadr PES/PS w zakresie ubiegania się o zamówienia publiczne realizowane w ramach PZP.
- Podkarpackie JST są organizatorami podmiotów o charakterze reintegracyjnym oraz członkami spółdzielni socjalnych w łącznej liczbie 40 podmiotów:
 - ZAZ – 1 (7,7% całości),
 - WTZ – 7 (18,9%),
 - CIS – 8 (47,1%),
 - KIS – 9 (75,0%)
 - spółdzielnie socjalne 15 (14,4%, 10 samorządów było członkiem spółdzielni socjalnej).

Rekomenduje się podjęcie działań skierowanych do JST z zakresu analizy społeczno-gospodarczej swojego rejonu oraz określenia potrzeb tworzenia spółdzielni socjalnych lub PES o charakterze reintegracyjnym.

2.4. Otoczenie ekonomii społecznej

Wskazane powyżej PES oraz PS należy uznać za istotę ekonomii społecznej. To właśnie te podmioty prowadząc swoją działalność realizują procesy aktywizacji zawodowej i społecznej dla osób ich potrzebujących. Bez ich funkcjonowania niemożliwe byłoby mówienie o sektorze ekonomii społecznej, jednakże bardzo ważną rolę w jego rozwoju mają do spełnienia również inne podmioty nazywane instytucjami otoczenia ekonomii społecznej. Są to podmioty, które w zakresie swoich zadań mają obowiązek troszczyć się o rozwój ES, oraz takie, które chociaż wprost nie mają takiego obowiązku, w sposób pośredni wpływają na rozwój ES w województwie.

Instytucje otoczenia ekonomii społecznej opisane zostały w pkt. 1.3 niniejszego Programu.

Wnioski z diagnozy

- Główne role w zakresie wsparcia sektora ekonomii społecznej spełniają:
 - w zakresie koordynacji sektora ekonomii społecznej Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie,
 - w zakresie wsparcia ekonomii społecznej – akredytowane w procesie akredytacji AKSES ośrodki wsparcia ekonomii społecznej,
 - w zakresie wyznaczania celów i kierunków rozwoju sektora – Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej,
 - w zakresie wydatkowania środków UE w ramach RPO 2014-2020 – Instytucja Zarządzająca – Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego oraz Instytucja Pośrednicząca – Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie (IP dla osi priorytetowych RPO WP na lata 2014-2020: VII – Regionalny rynek pracy, VIII – Integracja społeczna, IX – Jakość edukacji i kompetencji w regionie.).

W celu zapewnienia wysokiej jakości wsparcia sektora ekonomii społecznej współpraca pomiędzy kluczowymi podmiotami otoczenia ekonomii społecznej musi być na odpowiednio wysokim

poziomie. Wypracowanie systemu sprawnej i efektywnej współpracy oraz wymiany informacji zapewni szybsze wypracowanie rozwiązań w zakresie ekonomii społecznej.

- W ramach dostępnych form wsparcia z Funduszu Pracy podkarpackie PUP 2019 r. przekazały łącznie spółdzielniom socjalnym 63 700,00 - rekomenduje się wprowadzenie działań mających na celu wzmocnienie współpracy PES oraz PUP, których efektem będzie większe wykorzystanie instrumentów pozostających w dyspozycji PUP.
- Podział województwa podkarpackiego na subregiony wsparcia pozostaje bez zmian, wsparcie OWES udzielane będzie w podziale na 4 subregiony:
 - centralny: miasto Rzeszów, powiaty: rzeszowski ziemski, kolbuszowski, niżański, stalowowolski,
 - wschodni: miasto Przemyśl, powiaty: przemyski ziemski, jarosławski, lubaczowski, przeworski, leżajski, łańcucki,
 - zachodni: miasto Tarnobrzeg, powiaty: tarnobrzezski ziemski, mielecki, dębicki, ropczycko – sędziszowski, strzyżowski,
 - południowy: miasto Krosno, powiaty: krośnieński ziemski, jasielski, brzozowski, sanocki, leski, bieszczadzki.

Rekomenduje się utrzymanie ww. podziału w kolejnych latach, co zapewni kontynuację i stabilność wsparcia PES przez działające w tych subregionach OWES.

2.5. Analiza SWOT sektora ekonomii społecznej w województwie podkarpackim

Mocne strony	Uszczegółowienie
Różnorodność PES	Obecność wszystkich rodzajów PES w województwie co zapewnia szeroki dostęp do reintegracji społeczno-zawodowej
Funkcjonowanie sieci kooperacji PES	Sieci zapewniają wymianę informacji, nawiązywanie szerszej współpracy (m.in. biznesowej) pomiędzy PES, co przekłada się na dotarcie do szerszych rynków
Stabilność sieci OWES	Wsparcie es odbywa się w oparciu o niezmiennie subregiony wsparcia, które są obsługiwane przez te same OWES od 2016 r. co pozwala na kontynuowanie działań podjętych uprzednio (np. w JST) w różnych perspektywach finansowych
Duża liczba NGO w regionie	Duża liczba podmiotów mogących przekształcić się w przedsiębiorstwo społeczne
Tworzenie Centrum Usług Społecznych	PES mogą być dostawcą oraz realizatorem usług zlecanych przez CUS
Silne ZAZ	Zwiększające zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami
Słabe strony	Uszczegółowienie
Nierównomierne rozmieszczenie PES w regionie	W części powiatów nie funkcjonują określone rodzaje PES, nierównomierność szczególnie widoczna jest w rozmieszczeniu ZAZ oraz CIS, co utrudnia dostęp do pełnej ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej
Brak nowych liderów w sektorze ekonomii społecznej	W sektorze działania realizowane są z inicjatywy wąskiej grupy osób pracujących w PES od lat
Brak osób o wysokich kompetencjach menedżerskich w PS	Przekłada się to na funkcjonowanie PS – brak planu rozwoju PS, niedostateczne działania w zakresie umiejętności biznesowych (tworzenie oferty, rozmowa negocjacyjna, promocja/marketing)
Brak aktywności części PS	W części PS występuje brak orientacji rynkowej, ekonomicznej, biznesowej czego skutkiem jest brak aktywnego poszukiwania zleceń
Niskie kompetencje kadr PES w zakresie komercyjnego funkcjonowania na rynku	Chodzi o kompetencje z zakresu marketingu, promocji, tworzenia ofert, sprzedaży, itp.,
Brak nastawienia PES na budowanie konsorcjów społecznych, powiązań biznesowych	Budowanie konsorcjum społecznego może dać możliwość ubiegania się o większą liczbę zamówień publicznych oraz o większej ich wartości

Słaba kondycja finansowa części PS	Skutkiem jest brak możliwości rozwoju, zwiększenia zatrudnienia, brak zdolności do realizacji większych zleceń czy inwestowania w rozwój infrastruktury PE/PS
Brak środków inwestycyjnych w PES	Co skutkuje brakiem możliwości rozwojowych, np. remonty budynków, wymianę parku maszynowego
Nieznajomość przepisów, na podstawie których PES mogą ubiegać się o zlecenie zadań	PES posiadają niewystarczającą wiedzę z zakresu prawa zamówień publicznych i ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie
Niewielki zakres stosowania przez JST społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych	Niewiele PES jest w stanie pozyskać zlecenia w ramach zamówień publicznych
Niedopasowanie branżowe PES do zakresu zadań zleczanych przez JST	Zakres zadań zleczanych z JST jest rozbieżny z dominującymi branżami w których funkcjonują PES
Uzależnienie wsparcia sektora ekonomii społecznej od środków UE	Zdecydowana większość środków dostępnych na finansowanie rozwoju ekonomii społecznych pochodzi z EFS, co przy jednoczesnym niewielkim wsparciu finansowym sektora ze środków krajowych prowadzi do uzależnienia es od finansowania pozakrajowego
Finansowanie nowopowstających PS w tej samej wysokości bez względu na rodzaj działalności	Poziom dofinansowania dla PS planującego świadczenie wysokospecjalizowanych usług/produktów jest niewystarczające – koszty nowoczesnych maszyn i urządzeń powodują, że PS nigdy ich nie nabędą lub nabędą w znacznie dłuższej perspektywie
Niska świadomość biznesu dotycząca ES	Przedsiębiorstwa komercyjne nie wiedzą lub mają ograniczoną wiedzę o możliwościach PES/PS i dlatego nie chcą współpracować
Niewielki procent podmiotów świadczących usługi społeczne	Postępujący proces DI wpływa na dynamiczny rozwój rynku usług społecznych w regionie, gdzie PES mogą stać się jednym z podstawowych dostawców tych usług. Niewielki procent podmiotów świadczących usługi społeczne może spowodować brak udziału w tym sektorze.
Szanse	Uszczegółowienie
Wzrost popytu na usługi przy ustępowaniu pandemii COVID-19 (uruchamianie kolejnych branż, np. gastronomia, kultura, turystyka)	Znoszenie obostrzeń w funkcjonowaniu rynku przyniesie znaczny wzrost zleceń możliwych do pozyskania oraz większe zainteresowanie usługami i produktami PES
Środki na wsparcie rozwoju sektora ekonomii społecznej w Perspektywie Finansowej UE na lata 2021-2027	Środki pozwolą na rozwój istniejących, tworzenie nowych miejsc pracy PES/ PS oraz działania wspierające rozwój oddolnych inicjatyw wspierających rozwój ES
Środki UE skierowane do regionu w ramach KPO	Skierowanie nowego strumienia finansowania w odpowiedzi na nowe zagrożenia i wyzwania, jakie spowodowała pandemia daje możliwość pozyskiwania nowych zleceń przez PES
Budowa porozumień klastrowych i konsorcjów społecznych	Pozwoli to na zwiększenie możliwości ubiegania się o większą liczbę zamówień lub zamówienia o większej wartości
Deinstytucjonalizacja usług społecznych oraz nacisk UE na jej rozwój w Polsce	Deinstytucjonalizacja zakłada duży udział PES w procesie jako dostawców usług społecznych
Zmiana nastawienia otwartego rynku pracy w kierunku nawiązywania współpracy oraz zlecania usług PES (CSR)	Zwiększające się zainteresowanie biznesu nawiązaniem współpracy oraz zlecaniem zadań PES
Wykorzystanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych	Powszechniejsze stosowanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych daje szanse na zwiększenie udziału PES w realizacji zadań JST
Uwzględnienie ES w długotrwałej strategii rozwoju kraju	Zwiększenie znaczenia ekonomii społecznej w politykach publicznych, co może przełożyć się na szersze wsparcie sektora
Ustawa o ekonomii społecznej	Wprowadzenie definicji PS oraz nowych instrumentów wsparcia PES, szczególnie w zakresie zlecania usług społecznych
Rosnąca wiedza społeczności lokalnej o ekonomii społecznej	Większa wiedza nt. PES w regionie, dokonywanie bardziej świadomych zakupów przez konsumentów, w tym u PES

Zagrożenia	Uszczegółowienie
Brak ciągłości wsparcia ES	Wsparcie w zdecydowanej większości uzależnione jest od dostępności środków UE
Wystąpienie stanów kryzysowych (np. okres pandemii COVID-19)	Brak przygotowania systemu wsparcia ES do minimalizowania skutków wystąpienia stanów kryzysowych
Wyjście z kryzysu pandemicznego	Wzmoczona konkurencja na rynku oraz bardziej agresywna walka o klienta
Uzależnienie PES od środków UE	Duża część PES/PS swoje funkcjonowanie opiera na wsparciu środkami zewnętrznymi bez szukania rynkowych źródeł przychodów
Brak systemu transportu osób niepełnosprawnych/niesamodzielnych w regionie	Problemy komunikacyjne w znacznym stopniu utrudniają możliwość dotarcia osób niepełnosprawnych/niesamodzielnych do PES, tym samym utrudniając ich reintegrację
Deinstytucjonalizacja usług społecznych	Brak inicjatyw JST w kierunku wdrożenia procesów deinstytucjonalizacji wynikający m.in. z niezrozumienia tematu przez JST
Niska świadomość społeczności lokalnej o ekonomii społecznej temat ES	Brak dostrzegania szansy, jaką daje rozwój ES dla lokalnej społeczności i traktowanie PES jako podmiotów pomocy społecznej
Skupienie się na aktywizacji zawodowej pomniejszając aspekt reintegracji społecznej w PES	Należy podkreślać kluczowy element jakim jest długotrwałe wsparcie i animacja oraz integracja, przeciwdziałające faktycznemu wykluczeniu społecznemu
Brak powiązania kolejnych form wsparcia (WTZ, CIS, ZAZ, PS) w procesie reintegracyjnym	Należy ustalić i ujednolicić ścieżki wsparcia świadczone przez kolejne podmioty reintegracyjne
Niespójność aktów prawnych	Zawartość aktów prawnych, pomieszczenie definicyjne w przypadku np. katalogu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym powoduje znaczne utrudnienia w kierowaniu wsparcia w ramach PES
Postępująca hermetyzacja środowiska i języka ES	Postępujący proces może skutkować brakiem zrozumienia ES przez mieszkańców regionu i spadkiem zainteresowania ES ich strony

Po wskazaniu mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń pełnia użyteczności techniki SWOT ujawnia się dopiero w momencie poddania czterech pozornie niezależnych grup czynników analizie wzajemnych powiązań (przeprowadzenie tzw. krzyżowania). Taka analiza pozwala zidentyfikować silne powiązania, obszary problemowe w obrębie których można rozpocząć tworzenie rozwiązań, strategii cząstkowych – co czyni ze SWOT nie tylko narzędzie analityczne, ale również planistyczne.

Wykonanie powyższej analizy SWOT wskazuje, że podkarpacki sektor ekonomii społecznej posiada przewagę słabych stron nad mocnymi, ale funkcjonuje w otoczeniu dostarczającym niemal tyle samo szans, co zagrożeń. Słabość wewnętrzna uniemożliwia skuteczne wykorzystanie szans. Do słabości, które należy w pierwszej kolejności niwelować, aby skutecznie korzystać z szans, należą:

- słaba kondycja finansowa części PS,
- brak aktywności części PS,
- brak środków inwestycyjnych w PES,
- niskie kompetencje kadr PES w zakresie komercyjnego funkcjonowania na rynku,
- brak osób o wysokich kompetencjach menedżerskich w PS,
- niewielki procent podmiotów świadczących usługi społeczne,
- niewielki zakres stosowania przez JST społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych.

Zniwelowanie tych słabości umożliwi pełniejsze skorzystanie z następujących szans:

- środki na wsparcie rozwoju ES w latach 2021-2027, także w ramach KPO,
- budowa porozumień klastrowych i konsorcjów społecznych,
- wykorzystanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych.

W przygotowywaniu strategii podkarpackiego sektora należy kierować się strategią konkurencyjną - jej istotą jest eliminowanie słabych stron całego sektora (jak również pojedynczych jego elementów) oraz budowanie jej konkurencyjnej siły poprzez maksymalne wykorzystanie nadarzających się szans. Działania składające się na tą strategię to między innymi: powiększanie zasobów finansowych, powiększanie zasobów handlowych, ulepszanie linii produktów, zwiększanie produktywności, redukcja kosztów, wprowadzanie usprawnień do organizacji, inwestowanie w utrzymanie przewagi konkurencyjnej.

2.6. Kluczowe sfery rozwojowe województwa

W myśl zapisów *Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej* rozwój ekonomii społecznej i solidarnej musi być zgodny z planowanymi i realizowanymi działaniami związanymi z programami o charakterze rozwojowym, zorientowanymi na modernizację służb społecznych i zatrudnienia, politykę zrównoważonego rozwoju oraz rozwoju regionalnego i lokalnego.

Opracowane podczas spotkania ROPS – OWES w 2019 r. kierunki rozwoju przedsiębiorstw społecznych w województwie podkarpackim są zgodne z kryteriami strategicznymi określonymi przez władze regionalne w Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2030 oraz Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej. Kluczowe kierunki rozwoju mają także potwierdzenie w diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej woj. podkarpackiego z lipca 2019 r. Tym samym zostały uznane za szczególnie istotne dla regionalnej wspólnoty samorządowej.

Kluczowe sfery rozwojowe PS w województwie podkarpackim:

- I. Wspieranie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, w szczególności przez:
 - 1) rozwój PES promujących system edukacji ekologicznej obywateli;
 - 2) rozwój przedsiębiorczości społecznej w obszarze selektywnego zbierania odpadów, recyklingu (rozbiórka maszyn, urządzeń i sprzętu elektronicznego) oraz innych usług związanych z utrzymaniem czystości i porządku w gminach oraz odnawialnych źródeł energii (montaż instalacji fotowoltaicznych, tworzenie farm wiatrowych);
 - 3) poszukiwanie możliwości wspierania projektów w zakresie rolnictwa społecznego (rolnictwa zaangażowanego społecznie), *produkcja żywności ekologicznej*.
- II. Wspieranie działań na rzecz rozwoju społeczności lokalnej, tożsamości i edukacji kulturowej, w szczególności przez:
 - 1) kreowanie rozwiązań prawnych oraz finansowanie projektów rozwijających tworzenie miejsc pracy w PS w obszarze turystyki społecznej;
 - 2) tworzenie miejsc pracy w PS w obszarze budownictwa społecznego (przystosowania zdewastowanych obiektów do zamieszkania, biura nieruchomości);
 - 3) finansowanie realizacji działań w obszarze lokalnych projektów kulturalnych, łączących tworzenie trwałych miejsc pracy z animacją społeczną wykorzystującą lokalny potencjał kulturowy (promocja produktów lokalnych, rozwój rękodzieła, kształcenie w „ginących” zawodach).
- III. Wspieranie działań na rzecz solidarności pokoleń, w szczególności przez:
 - 1) wspieranie zakładania i prowadzenia przedsiębiorstw społecznych przez pracowników w wieku przedemerytalnym jako narzędzie przedłużania aktywności zawodowej oraz wspieranie zatrudnienia pracowników 50+ w PS, wykorzystującego ich doświadczenie i kompetencje zawodowe;

- 2) wspieranie zatrudnienia w PS pracowników młodych (18-24 lata), którzy nie pracują oraz nie uczestniczą w dalszym kształceniu i szkoleniu;
- 3) wykorzystanie przedsiębiorczości społecznej w procesach *outplacementu* i adaptacji zawodowej oraz tworzenie przedsiębiorstw społecznych w związku z procesami restrukturyzacyjnymi, w szczególności dla pracowników 50+ (pośrednictwo pracy);
- 4) rozwój PES wspierających politykę rodzinną: żłobki, kluby dziecięce i dzienni opiekunowie, inne formy wychowania przedszkolnego, świetlice i szkoły, wypoczynek letni i zimowy, opieka nad osobami zależnymi, placówki wsparcia dziennego, grupy rówieśnicze – nie tylko jako podmioty o charakterze opiekuńczym i edukacyjnym, ale również integrującym społeczność lokalną;
- 5) wspieranie PES adresujących swoje działania gospodarcze do starszych konsumentów, realizujących ich oczekiwania i potrzeby w zakresie m.in. usług społecznych, opiekuńczych, edukacyjnych i organizacji czasu wolnego oraz turystyki młodzieżowej i senioralnej, a także wspierających ich w utrzymaniu aktywności społecznej i zawodowej oraz dobrego stanu zdrowia (tworzenie warunków do rozwoju tzw. srebrnej gospodarki).

IV. Wspieranie rozwoju usług aktywnej integracji, m.in. przez:

- 1) przygotowanie, wdrożenie i wspieranie funkcjonowania systemu zatrudnienia monitorowanego (połączonego z programem społecznym) w PS dla osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym jako elementu ścieżki integracji i reintegracji społecznej;
- 2) wdrożenie systemowych działań ukierunkowanych na rozwój przedsiębiorstw społecznych jako formy zatrudnienia dla osób wychodzących z zakładów aktywności zawodowej, warsztatów terapii zajęciowej, centrów integracji społecznej, a także placówek opiekuńczo--wychowawczych i innych instytucji i form pieczy zastępczej.

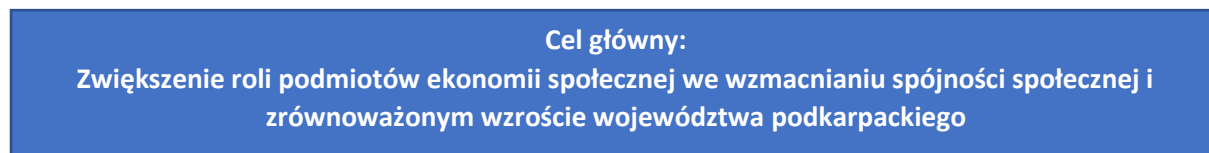
3. Cele Programu

3.1. Struktura celów

W toku prac nad Programem przyjęto dwustopniową strukturę celów, która obejmuje jeden cel główny oraz 4 cele szczegółowe odnoszące się bezpośrednio do 4 obszarów tematycznych wskazanych w Diagnozie Programu. Każdy cel szczegółowy zawiera kierunki interwencji oraz zaplanowane działania, jak również przyjęte zostały rezultaty wraz z ich wskaźnikami. Poszczególne cele są zgodne zarówno z zapisami KPRES, jak również Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030.

3.2. Cel główny oraz cele szczegółowe

Sektor ekonomii społecznej w województwie podkarpackim stale zwiększa swoją rolę nie tylko jako narzędzie włączenia społecznego i aktywnej polityki społecznej, ale również w gospodarce województwa. Systematycznie zwiększa się liczba PES (w tym głównie przedsiębiorstw społecznych), które prowadząc działalność ekonomiczną jednocześnie realizują ważne cele społeczne. Pomimo tego, narzędzia ekonomii społecznej powinny być wykorzystywane w jeszcze większym zakresie, wiele zdiagnozowanych obszarów pokazuje szereg możliwości zastosowania tych narzędzi. Ważne również jest, żeby ekonomii społecznej nie traktować tylko przez pryzmat polityki społecznej i włączenia społecznego a dostrzec jej rolę w gospodarce zarówno całego regionu, jak również pojedynczych JST. Żeby móc zwiększyć znaczenie sektora ekonomii społecznej na Podkarpaciu, potrzeba trwałych i silnych jej podmiotów, które poprzez działalność społeczną i ekonomiczną realizują ważne cele na rzecz mieszkańców wspólnot lokalnych.

Cel szczegółowy 1:

Zwiększenie udziału PES jako dostawców usług reintegracji społeczno-zawodowej

Cel szczegółowy 1 jest odpowiedzią na wnioski i rekomendacje wynikające z przeprowadzonej Diagnozy dot. podmiotów świadczących usługi reintegracji społeczno-zawodowej, głównie zakładów aktywności zawodowej, warsztatów terapii zajęciowej oraz centrum/klubów integracji społecznej.

W ramach Celu zaplanowano działania mające na celu wsparcie w tworzeniu nowych PES głównie na terenach tego wymagających, jak również rozwój istniejących podmiotów w zakresie wzmocnienia ich potencjału organizacyjnego, technicznego oraz produkcyjnego. Ponadto podejmowane będą działania zmierzające do podniesienia jakości procesu reintegracji społeczno-zawodowej poprzez wprowadzenie nowych elementów, podniesieniu kompetencji pracowników PES, jak również wsparcie w zakresie wprowadzania innowacji w tych procesach.

Cel szczegółowy 2:

Wzmocnienie potencjału organizacyjnego i ekonomicznego PS

Ze względu na fakt, że PS stanowią najbardziej liczną grupę PES w województwie, działania skierowane do PS ujęto w osobnym celu szczegółowym. W ramach realizacji tego celu przewidziano działania obejmujące kontynuację wsparcia istniejących oraz tworzenie nowych PS przez podmioty posiadających akredytację ministerialną AKSES (animacja lokalna, inkubacja PES, wsparcie biznesowe oraz w zakresie procesów reintegracyjnych). Zaplanowano również działania mające na celu wzmocnienie potencjału organizacyjnego i produkcyjnego (infrastrukturalnego, technicznego), jak również wzmocnienie kompetencji osób zarządzających oraz pracowników PS. Dodatkowym kierunkiem interwencji będzie opracowanie systemu monitoringu przedsiębiorczości społecznej w dłuższej perspektywie czasowej.

Cel szczegółowy 3:

Zwiększenie zaangażowania samorządu terytorialnego wszystkich szczebli w rozwój ekonomii społecznej i współpracy z PES

W ramach realizacji tego celu przewidziano działania mające na celu zwiększenie poziomu zlecania zadań PES przez JST w trybie ustawy o pożytku oraz wykorzystania społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych, jak również wzmocnienie PES jako potencjalnych wykonawców usług dla samorządów. Ponadto, w odpowiedzi na zmieniające się uwarunkowania społeczno-gospodarcze w ramach działań zaplanowano wsparcie JST w zakresie rozwoju usług społecznych w połączeniu z ich deinstytucjonalizacją przy zaangażowaniu lokalnych PES, wsparcie w zakresie tworzenia CUS. Dodatkowo realizowane będą procesy animacyjne w kierunku tworzenia podmiotów reintegracyjnych, np. wsparcie JST w zakresie analizy pod kątem podjęcia działań na rzecz tworzenia PES o charakterze reintegracyjnym i/lub realizacja procesów edukacyjno-doradczych, przygotowujących i wspierających JST w tworzeniu PS i PES jako formy realizowania zadań własnych.

Cel szczegółowy 4:

Rozwój współpracy instytucji otoczenia ES w zakresie rozwoju i upowszechniania ES

Działania w ramach Celu szczegółowego 4 są w dużym stopniu ukierunkowane na upowszechnienie nie tylko samej idei ekonomii społecznej, ale również na zwiększenie rozpoznawalności PES w regionie – zaplanowana jest realizacja szeregu działań promocyjnych, edukacyjno-upowszechniających skierowanych do mieszkańców Regionu, kreowanie pozytywnego wizerunku PES, jak również promocja PES świadczących usługi i produkujących produkty o wysokiej jakości. W ramach celu zaplanowane są również działania skierowane na rozwój współpracy instytucji otoczenia ekonomii społecznej oraz wspieranie aktywności obywatelskiej w obszarze ES (np. przez wsparcie potencjału NGO, kształcenie liderów społeczności lokalnej).

3.3. Kierunki interwencji

Cel szczegółowy 1: Zwiększenie udziału PES jako dostawców usług reintegracji społeczno-zawodowej	
Kierunek interwencji	Działania
Rozwój sieci podmiotów reintegracyjnych świadczących usługi reintegracyjne	• Wsparcie tworzenia nowych PES, głównie na terenach, w których nie funkcjonuje dany rodzaj PES.• Wsparcie finansowe na inwestycje o charakterze produkcyjnym, infrastrukturalnym, technicznym dla istniejących PES w celu wzmacniania ich potencjału bez konieczności tworzenia miejsca pracy.
Podniesienie jakości procesów reintegracji społeczno-zawodowej	• Realizacja wysokiej jakości usług reintegracji społeczno-zawodowej w PS/PES poprzez zapewnienie dostępu do specjalistów, np. trenerów pracy, psychologów i psychiatrów, specjalistów w zakresie alternatywnej komunikacji, terapeutów uzależnień, stomatologów, lekarzy specjalistów.• Podnoszenia kompetencji kadry PES poprzez m.in. szkolenia, warsztaty, superwizje, wizyty studyjne.• Rozwój sieci kooperacji PES/PS zapewniających wymianę doświadczeń i wiedzy.• Wsparcie innowacji w zakresie prowadzonych działań reintegracyjnych.• Rozwój systemu staży i praktyk w dla uczestników procesów reintegracyjnych.• Wypracowanie przez PES minimalnych warunków dobrej jakości usług reintegracyjnych PES.• Badanie jakości procesów reintegracyjnych realizowanych przez PES dla swoich uczestników.• Działania rzecznicze na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym zorientowane na zmianę sytuacji finansowej/systemu finansowania podmiotów reintegracyjnych.
Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego i ekonomicznego PS	
Kierunek interwencji	Działania
Wsparcie istniejących oraz tworzonych PS w województwie	• Realizacja usług oraz działań przez podmioty posiadające akredytacje AKSES.• Wsparcie tworzenia PS w obszarach wymagających szczególnego wsparcia w kontekście równoważenia rozwoju zgodnie z rozumieniem Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030.

Wsparcie finansowe na realizację inwestycji i/lub przebranżowienie PS	• Wsparcie finansowe na inwestycje o charakterze produkcyjnym, infrastrukturalnym, technicznym dla istniejących PS w celu wzmacniania ich potencjału bez konieczności tworzenia miejsca pracy. • Działania skierowane na zwiększenie wykorzystania preferencyjnych pożyczek na rozwój i/lub przebranżowienie się PS.
Wzmacnianie kompetencji osób zarządzających oraz pracowników PS	• Podniesienie kompetencji w zakresie skutecznej promocji, marketingu, tworzenia ofert, sprzedaży, itp. • Podniesienie kompetencji w zakresie pozyskiwania zleceń. • Rozwój kompetencji menedżerskich dla kadr zarządzających PS (np. kursy, studia podyplomowe, akademia menedżera).
System monitoringu przedsiębiorczości społecznej w regionie	• Opracowanie i wdrożenie systemu monitoringu kondycji finansowej PS w podziale na istniejące subregiony wsparcia, zapewniającego porównywalność danych na przestrzeni kolejnych lat monitorowania.
Podniesienie jakości procesów reintegracyjnych w PS.	• Wypracowanie standardów procesu reintegracyjnego w PS. • Rozszerzenie systemu monitoringu i oceny jakości procesów reintegracyjnych w PS.
Cel szczegółowy 3: Zwiększenie zaangażowania samorządu terytorialnego wszystkich szczebli w rozwój ekonomii społecznej i współpracy z PES	
Kierunek interwencji	Działania
Wzrost popytu JST na usługi PES	• Wsparcie JST w stosowaniu społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych oraz w zlecaniu zadań PES. • Wzmocnienie pozycji PES jako wykonawców zleceń dla JST (np. promocja PES jako realizatorów wysokiej jakości usług). • Platformy es – tworzenie przestrzeni np. do podejmowania wspólnych działań, tworzenia partnerstw przez JST z PES.
Wsparcie JST i PES w procesie rozwoju usług społecznych i deinstytucjonalizacji z udziałem PES	• Wsparcie JST w wypracowywaniu zasad przeprowadzenia procesu DI z wykorzystaniem PES. • Wsparcie JST w tworzeniu CUS. • Przygotowanie PES do realizacji usług społecznych na rzecz społeczności lokalnej we współpracy z JST
Animacja JST w kierunku tworzenia podmiotów reintegracyjnych	• Wsparcie JST w zakresie analizy zapotrzebowania na podmioty reintegracyjne na danym terenie – warsztaty, szkolenia, wizyty studyjne, wsparcie merytoryczne w zakresie analizy JST pod kątem osób zagrożonych wykluczeniem społ., • Realizacja procesów edukacyjno-doradczych, przygotowujących i wspierających JST w tworzeniu PS i PES jako formy realizowania zadań własnych.
Włączanie ES do polityk lokalnych	• Prowadzenie działań edukacyjnych i wsparcie w prowadzeniu procesów tworzenia polityk publicznych oraz realizacji zadań z zakresu rozwoju lokalnego w programach i strategiach samorządów lokalnych, które mogą być realizowane przez PS i PES. • Włączanie ES do istniejących lokalnych programów i strategii.

Cel szczegółowy 4: Rozwój współpracy instytucji otoczenia ES w zakresie rozwoju i upowszechniania ES	
Kierunek interwencji	Działania
Rozwój współpracy instytucji otoczenia ekonomii społecznej	Kooperacja kluczowych instytucji otoczenia ES (IZ, IP, ROPS, RKRES, OWES) w celu wypracowania systemu sprawnej i efektywnej współpracy oraz wymiany informacji na rzecz ES. Wzrost zaangażowania PUP w rozwój ES poprzez zapewnienie wsparcia z Funduszu Pracy. Współpraca pozostałych IOES w celu włączenia się tych jednostek w działania na rzecz sektora ES.
Upowszechnianie idei ekonomii społecznej i rozpoznawalności PES	Realizacja kampanii promocyjnych skierowanych do mieszkańców Podkarpacia. Realizacja działań edukacyjno-upowszechniających dot. ES w szkołach i na uczelniach wyższych. Rozwój współpracy ze środowiskiem akademickim i szkołami wyższymi. Realizacja działań upowszechniających skierowanych do podmiotów komercyjnych w kierunku nawiązywania relacji z PES. Kreowanie pozytywnego wizerunku PES/PS. Promocja podmiotów świadczących usługi i produkujących produkty i świadczących usługi o wysokiej jakości.
Wspieranie aktywności obywatelskiej w obszarze ekonomii społecznej	Wsparcie potencjału organizacji pozarządowych. Kształcenie liderów podejmujących działania na rzecz społeczności lokalnej.

3.4. Cele PPRES a cele Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej

Cele szczegółowe Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej	Cele szczegółowe Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej			
	1. Wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego.	2. Zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.	3. Zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej na rynku.	4. Upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i solidarnej.
Cel szczegółowy 1: Zwiększenie udziału PES jako dostawców usług reintegracji społeczno-zawodowej			x	
Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego i ekonomicznego PS		x	x	

Cel szczegółowy 3: Zwiększenie zaangażowania samorządu terytorialnego wszystkich szczebli w rozwój ekonomii społecznej i współpracy z PES	x			
Cel szczegółowy 4: Rozwój współpracy instytucji otoczenia ES w zakresie rozwoju i upowszechniania ES	x		x	x

3.5. Cele PPRES a cele Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030

Cele szczegółowe Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej	Cele szczegółowe Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030			
	2.6. Włączenie społeczne 2.6.3. Rozwój sektora ekonomii społecznej i solidarnej jako element polityki społecznej województwa	2.6. Włączenie społeczne 2.6.4. Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw społecznych w regionie	2.5. Społeczeństwo obywatelskie i kapitał społeczny 2.5.1. Poprawa zaangażowania społecznego i współpracy pomiędzy podmiotami publicznymi, prywatnymi, sektorem nauki i społeczeństwem obywatelskim poprzez skuteczne wykorzystanie różnych form partnerstwa i współpracy 2.5.2. Wzmacnianie kapitału społecznego poprzez rozwijanie zaufania pomiędzy instytucjami publicznymi a organizacjami społeczeństwa obywatelskiego	2.4. Rynek pracy 2.4.1. Aktywizacja zawodowa i utrzymanie zatrudnienia 2.4.2. Miejsca pracy dobrej jakości
Cel szczegółowy 1: Zwiększenie udziału PES jako dostawców usług reintegracji społeczno-zawodowej	x			x
Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego i ekonomicznego PS	x	x		x

Cel szczegółowy 3: Zwiększenie zaangażowania samorządu terytorialnego wszystkich szczebli w rozwój ekonomii społecznej i współpracy z PES	x	x	x	
Cel szczegółowy 4: Rozwój współpracy instytucji otoczenia ES w zakresie rozwoju i upowszechniania ES	x		x	

4. System zarządzania realizacją Programu

4.1. Wdrożenie Programu

W realizację Programu zaangażowane będą podmioty publiczne i niepubliczne, których działania mają zróżnicowane znaczenie dla powodzenia polityki rozwoju ekonomii społecznej w województwie podkarpackim.

Główne Podmioty bezpośrednio zaangażowane we wdrażanie Programu to:

1. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie,
2. Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie,
3. Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie,
4. Instytucje Zarządzające oraz Pośredniczące programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027*.
5. Podmioty posiadające akredytację AKSES (OWES),
6. Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej,
7. PES oraz ich sieci kooperacji,
8. Jednostki samorządu terytorialnego oraz ich jednostki organizacyjne,
9. Organizacje pozarządowe,
10. Szkoły i uczelnie wyższe,
11. Organizacje biznesowe i pracodawców.

Główną rolę w tym procesie będzie odgrywać ROPS w Rzeszowie, który nie tylko odpowiada za opracowanie założeń oraz przeprowadzenie konsultacji społecznych dokumentu programowego, ale również będzie koordynować realizację, monitoring i ewaluację „Podkarpackiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej 2021-2024”. Nadzór nad realizacją Programu pełnił będzie Dyrektor ROPS w Rzeszowie przy pomocy Podkarpackiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Bardzo ważne role spełniają również Instytucja Zarządzająca oraz Instytucja Pośrednicząca RPO WP 2014-2020, które są odpowiedzialne za wydatkowanie środków UE w województwie, w tym środków skierowanych na rozwój ekonomii społecznej oraz organizację konkursów na działania współfinansowane ze środków wspólnotowych. Istotną rolę we wdrażaniu Programu mają również do wypełnienia podmioty posiadające akredytację ministerialną AKSES – tj. OWES, które w sposób bezpośredni odpowiadają za wspieranie PES oraz tworzenie miejsc pracy w PS. Wdrażanie Programu wymaga ścisłej współpracy i wymiany informacji pomiędzy wszystkimi podmiotami zaangażowanymi we wdrożenie poszczególnych działań w jego ramach, jego pozytywny efekt uzależniony jest od wysokiego stopnia zaangażowania tychże podmiotów w realizację poszczególnych działań zaplanowanych w dokumencie.

4.2. Sposób finansowania działań

Wdrażanie działań ujętych w celach szczegółowych Podkarpackiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej 2021-2024 finansowana będzie głównie ze:

- a) środków publicznych:
- fundusze unijne,
 - budżet państwa,
 - budżety samorządów terytorialnych,
 - fundusze celowe, w tym: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz Fundusz Pracy,

- środki będące we władaniu instytucji publicznych.
- b) środków niepublicznych – pochodzących ze wszystkich źródeł nie mieszczących się w pkt. a, tj. środki pochodzące z sektora biznesu, mediów prywatnych, szkół wyższych, organizacji pozarządowych, środki własne PES, itp.

Głównym źródłem finansowania działań Programu będą środki UE zarówno z Europejskiego Funduszu Społecznego dostępne w ramach projektów krajowych oraz projektów regionalnych, jak również środki z pozostałych funduszy strukturalnych, które będą dopuszczały realizację projektów z zakresu ekonomii społecznej. Okres realizacji Programu przypada na moment zmiany perspektyw finansowych UE, z uwagi na trwające prace nad podziałem środków w ramach Perspektywy Finansowej UE 2021-2027 zrezygnowano z przedstawienia planu finansowego (plan zostanie opracowany i dołączony do Programu w formie załącznika, gdy znane będą zasady podziału środków dostępnych w ramach Perspektywy Finansowej UE 2021-2027).

Pełne oszacowanie źródeł finansowania oraz wysokość środków, które będą skierowane do sektora ekonomii społecznej na Podkarpaciu są trudne do oszacowania ze względu na fakt, że są zależne zarówno od zasobów, jak również polityki finansowej każdego z podmiotów, który dysponują tymi środkami. Dodatkowo, w ramach poszczególnych zidentyfikowanych źródeł istnieją niemożliwe do rzeczywistego oszacowania środki, które mogą być wykorzystane przez podmioty/instytucje zaangażowane we wdrażanie działań Programu. Na przykład w ramach RPO WP 2014-2020 w *Działaniu 8.1 Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym* możliwe do sfinansowania są koszty uczestnictwa w CIS/KIS, w ZAZ czy WTZ, lecz trudno oszacować ile środków z całej puli zostanie skierowanych do PES. PES mogą również aplikować o środki w ramach konkursów ogłaszanych ze środków wojewódzkich programów (np. Wojewódzki Program Pomocy Społecznej na lata 2016-2023), jak również w ramach programów czy konkursów ogłaszanych przez JST w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi.

We wdrażanie działań Programu zaangażowane będą również podmioty spoza sfery publicznej, jednakże zasięg ich działań oraz możliwe do wykorzystania na ten cel środki z sektora biznesu, nauki, organizacji pozarządowych są niemożliwe do oszacowania ze względu na ciągłą zmianę polityki finansowej poszczególnych podmiotów.

4.3. Monitoring i ewaluacja

Monitoring będzie wykonywany przez cały okres wdrażania Programu a jego celem będzie zapewnienie zgodności realizacji Programu z zatwierdzonymi założeniami i wyznaczonymi celami. Ponadto, wykorzystywany będzie także do bieżącego wykrywania potencjalnych nieprawidłowości i ich korygowania. W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości, ROPS we współpracy z PKRES oraz podmiotami realizującymi poszczególne działania, będzie podejmował odpowiednie procesy naprawcze.

Na zakończenie wdrażania Programu zostanie przygotowany raport podsumowujący realizację Programu, a także zostanie zlecona i przeprowadzona ewaluacja, której celem będzie ocena rezultatów i efektów (oddziaływania) Programu, w tym: trwałości uzyskanych zmian i zidentyfikowanie ewentualnych efektów ubocznych (pozytywnych i negatywnych), lepsze zaspokojenie oczekiwań PES w zakresie planowanych działań, pogłębienie odpowiedzialności za wdrażanie planu wśród wszystkich podmiotów zainteresowanych rozwojem ekonomii społecznej w województwie.

Za monitoring oraz ewaluację Programu odpowiedzialny jest ROPS w Rzeszowie.

4.4. Wskaźniki

Cel szczegółowy 1: Zwiększenie udziału PES jako dostawców usług reintegracji społeczno-zawodowej					
Wskaźniki					
Nazwa	Źródło danych	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru	Sposób zbierania danych
Liczba aktywnych jednostek reintegracyjnych (ZAZ, W TZ, CIS, KIS)	PUW ROPS	78	82 (wzrost o 5%)	Raz na rok	Dane rejestrowe jednostek reintegracyjnych
Liczba osób będących w procesie reintegracji w jednostkach reintegracyjnych	PUW ROPS	3793	3 983 (wzrost o 5%)	Raz na rok	Sprawozdania podmiotów jednostek reintegracyjnych
Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego i ekonomicznego PS					
Wskaźniki					
Nazwa	Źródło danych	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru	Sposób zbierania danych
Liczba miejsc pracy powstałych w PS dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	OWES ROPS	1400	2830	Raz na rok	Sprawozdania OWES
Średnia wartość przychodów przedsiębiorstw społecznych	PS OWES ROPS	219 tys. zł	321 tys. zł (po 10 % rocznie)	Raz na rok	Sprawozdania OWES Badania PS
Liczba przedsiębiorstw społecznych korzystających z preferencyjnych pożyczek	PS OWES ROPS	13,2%	20%	Raz na rok	Sprawozdania OWES Badania PS
Łączny średni wymiar czasu pracy zatrudnionych w PS (w etatach)	PS OWES ROPS	4	5	Raz na rok	Sprawozdania OWES Badania PS
Cel szczegółowy 3: Zwiększenie zaangażowania samorządu terytorialnego wszystkich szczebli w rozwój ekonomii społecznej i współpracy z PES					
Wskaźniki					
Nazwa	Źródło danych	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru	Sposób zbierania danych
Udział wartości udzielonych zamówień publicznych z klauzulami społecznymi ¹⁶ w wartości udzielonych zamówień publicznych ogółem	GUS ROPS	b/d	5%	Raz na rok	Opracowania GUS Badania ROPS
Liczba PES, których założycielem/jednostką prowadzącą jest JST	PUW ROPS OWES	40	50	Raz na rok	Dane rejestrowe jednostek reintegracyjnych Sprawozdania OWES

¹⁶ Z wyłączeniem tzw. klauzuli pracowniczej – art. 95 Ustawy z dnia 11 września 2019 - Prawo zamówień publicznych (Dz.U. 2019 poz. 2019 ze zm.), do dnia 31.12.2020 r. art. 29 ust. 3a w Ustawie z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1843)

Cel szczegółowy 4: Rozwój współpracy instytucji otoczenia ES w zakresie rozwoju i upowszechniania ES					
Wskaźniki					
Nazwa	Źródło danych	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru	Sposób zbierania danych
Liczba NGO uzyskujących przychody rynkowo	GUS	30,6%	35%	Raz na rok	Opracowania GUS

Spis rysunków

Rysunek 1. Zakłady aktywności zawodowej w woj. podkarpackim w 2020 r.	16
Rysunek 2. Warsztaty terapii zajęciowej w woj. podkarpackim w 2020 r.	17
Rysunek 3. Centra integracji społecznej w woj. podkarpackim w 2020 r.	17
Rysunek 4. Kluby integracji społecznej w woj. podkarpackim w 2020 r.	18
Rysunek 5. Przedsiębiorstwa społeczne w woj. podkarpackim w 2020 r.	20

Załączniki

1. Diagnoza sektora ekonomii społecznej województwa podkarpackiego.